KEVSER

﴿١٠٨﴾ سُورَةُ الْكَوْثَرِ

Kur'ânda en kısa Sûre Sûrei Kevserdir. Bika'înin ve Şıhâbın tasrihleri vechile buna Sûrei Nahır dahi denilir, Keşşafta, Râzîde, Beyzâvîde, Ebüssü'udda ve daha bir çoklarında hep Mekkiyye demişlerdir. Ebu Hayyan meşhurda ve cumhur kavlinde Mekkî, Hasen ve Ikrime ve Katâde kavlinde Medenî, demiştir. Buharî şerhı Aynîde «Sûrei Kevser Indelcumhur Mekkîdir, Katâde ve Hasen ve Ikrime Medenî dedi de denilmiştir, bu ıhtilâfın sebebi ise sebebi nüzulündeki ıhtilâftır. İbni Abbastan: Âs ibni vâilde nâzil olmuştur. Çünkü Hazreti Peygamberin hakkında ebter demişti. Ukbe ibni ebî ma'yette denilmiş, Ikrimeden: Kureyşten bir cemaat hakkındadır, Ebu Cehil de denilmiş, Sûheylî, Ka'b ibni Eşref hakkında olduğunu da söylemiş ve bundan Sûrenin Medenî olması lâzım gelir demiş, halbuki bu cayi te'emmüldür» der. Beyzavî haşiyesinde Şıhâb derki: Mekkî veya Medenî olduğunda «Erravzulünüf» de bir ıhtilâf nakletmiştir ki sebebi nüzulünde nakl ettiği akval üzerine mebniy bir ıhtilâftır: Ebu cehil « اِنَّ مُحَمَّدًا اَبْتَرُ » dediği zaman nâzil oldu denilmiş, onu Âs ibni Vâil söyledi de denilmiş buna nazaran mekkîdir, meşhûr da budur, onu Kâ'b İbni

Eşref söyledi de nâzil oldu dahi denilmiş, bir de Nebiyyi Ekrem sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerinin oğlu Hazreti Kasım vefat ettiğinde Âs « اَصْبَحَ مُحَمَّدٌ اَبْتَرَ = Muhammed ebter oldu» demişti. Onun üzerine nâzil oldu denilmiş, bu ikisine nazaran da Medenîdir اهـ.

Sh:»6173

Fakat Şihâbın bu son fıkrasında açık bir yanlış vardır. Erravzul'ünüfte Süheylînin ifadesinde bu dördüncü fıkra yoktur. Hazreti Kasimin vefatı ve Âsın lakırdısı Medenî gösterilmek açık bir zühüldür. Bunların Mekkî olduğu ma'lûmdur. Gerçi Yehûdî Kâ'b ibni Eşref Medîneli ise de geleceği üzere lakırdısı Mekkede olmuştur. Aynînin « وَ فِيهِ تَأَمَّلْ » dediği de budur. Sonra Şihâb Neşirden şunu nakl eylemiştir: Müslim ve Ebu Davud ve Neseîde Enes ibni Mâlikten: demiştir ki: «Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem, bir iğfa, ya'ni bir ımızganma halinde dalmıştı, derken tebessüm ederek başını kaldırdı, bana ânifen bir Sûre inzâl olundu buyurdu da okudu: « بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ الخ » bitirdikten sonra da buyurdu ki bilir misiniz Kevser nedir? Allah ve Resulü a'lem dediler, buyurdu ki: bir nehirdir onu bana rabbim azze ve celle Cennette verdi, onda pek çok hayır «hayri kesîr» var, ümmetim Kıyamet günü

ona vürud edecek, kapları yıldızlar sayısıncadır, derken içlerinden bir kul halecan ile çekilir atılır, yareb! O benim ümmetimdendir derim, buyurulur ki: bilmezsin senden sonra onlar neler ihdas ettiler?» Bu, sahih bir hadîstir. Besmelenin Sûre ile beraber nüzulüne ve Sûrenin Medenî oluduğuna delâlet eyler, halbuki bunu bilenler onun Mekkî olduğuna icma' etmişlerdir اهـ. Ya'ni Mekkî olması daha kuvvetlidir. Eimmei Hanefiyye ve Mâlikiyye bu hadîsi bildikleri halde daha kuvvetli delîllerden dolayı bu hadîs ile Besmelenin Sûreden cüz olmasına istidlâl etmedikleri gibi bunu bilen müfessirîn de bununla Sûrenin Medenî olmasına istidlâl eylememişler, Mekkî olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu hadîsin tarıkleri müteaddid olmakla beraber hepsi Hazreti Enesten merviy olduğu için nihayet haberi vâhiddir, haberi vâhid ise müstefîz' meşhur ve mütevatir gibi daha kuvvetli bir rivayet ile

Sh:»6174

teâruz ettiği noktada istidlâlden sakıt olur, şu halde Mekkî olduğu meşhur iken hılâfına pek de sarih olmıyan haberi vâhidle istidlâl doğru olmamak lâzım gelir, icmaa karşı ise evleviyyetle öyledir. Ancak bu babda Neşrin söylediği icma', tesbit edilmiş değildir, bâlâda geçtiği üzere hılâf da merviydir. Ona binâen Şihâb şöyle demiştir: neşrin icmaa dair zikr ettiği, bâlâda işittiğin hılâftan dolayı sahih değildir, lâkin savab olan

Medenî olmasıdır. Ba'zılarının bu babda bir te'lifi vardır. Onda bu Sûrenin iki kerre nâzil olduğunu tashih eylemiştir, ve o halde işkâl yoktur اهـ. Lâkin icmâ' olmasa bile Mekkiyyetin meşhur olduğunu söylemiş olan Şıhâbın sonra bu istidlâl ile Medenî olmasına savab diye hükm etmesi doğru olamıyacağı gibi buna savab dedikten sonra iki kerre nüzulün sıhhatı ile te'lifin işkâli kaldıracağını söylemesi de doğru olmaz. Çünkü savabın hilâfı hata demek olur. Bununla beraber ona savab demekte Şıhab yalnız değildir. Süyutî de İtkanda demiştirki: Sûrei kevser; savab olan medenî olmasıdır. Nevevînin Müslim şerhindeki tercihinden dolayı ki, Müslim, Enesten tahric eylediği hadîste şöyle demiştir. «

بَيْنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بَيْنَ أَظْهُرِنَا » Resulullah bizim aramızda bulunduğu bir sıra «

اِذْ اُغْفِيَ اِغْفَاءَةً فَرَفَعَ رَاْسَهُ مُتَبَسِّمًا فَقَالَ اُنْزِلَتْ عَلَيَّ اٰنِفًا سُورَةٌ فَقَرَاَ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿حَتّٰى خَتَمَهَا الْحَدِيثَ﴾ اهـ. » Ma'lûm ki ımızganma gibi iğfa hali Resulullahın vahıy hallerindendir. Bu hadîsin diğer rivayetlerinde « بَيْنَ أَظْهُرِنَا » kaydi yoktur. Burada ise bu zikr olunmuştur. Medenî olmasına delil olan da bu kayıddır, yoksa Hazreti Enes, Medenî olduğundan dolayı her rivayet ettiğinin Medenî olması ıktiza etmez. Çünkü hepsinde bizzat meşhudunu rivayet etmiş olmak lâzım gelmez. Mi'rac ve saire gibi Mekkî vukuatta olduğu vechile mesmuunu rivayet etmiş olması da kâfidir

ve çoktur. Netekim kevserin Cennette bir nehr olduğuna dair Buharînin, Tirmizînin ve İbni Cerîrin Enesten rivayet eyledikleri müte'addid hadîsler Mi'raca müteallıktır,

Sh:»6175

ezcümle Katâdenin Enesten rivayetlerinde nebiyyullah sallallâhü aleyhi vesellem Mi'raca çıkarıldığı vakıt Cennette ona mücevveh bir nehir arz olundu, yanındaki Melek eliyle vurdu ondan bir misk çıkardı, Muhammed o meleke bu ne? Dedi, bu sana Allahın verdiği Kevser dedi ve Sidrei müntehâ refi' olundu. İşte o zaman Peygamber azîm bir eser gördü, diğer birinde: Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem buyurduki: ben Semaya uruc ettirildiğim zaman bir nehre vardım, kenarları mücevveh inci kubbeleri idi, bu ne ya Cibrîl? Dedim, bu sana Rabbının verdiği kevserdir dedi ilh, diye tahric olunmuş ve bunlar daha diğer rivayetlerle te'yid edilmiştir. Mi'racın ise Mekke de olduğu ma'lûm bulunduğundan Hazreti Enes bunlarla meşhudunu değil, merfuan veya mürselen mesmuunu haber vermiştir, şu halde igfa hadîsi de diğer Mi'rac hadîslerindeki beynennevmi velyekaza gibi Mekkî olan vak'anın şöhretine veya Resulullahdan semaına binaen rivayet olabilirdi. Ancan, « بَيْنَ أَظْهُرِنَا » kaydı bulunduğuna göre meşhudu rivayette zâhir ve hazreti Enes, Medenî olduğu cihetle bu Sûrenin Medenî olduğuna delâlet eyler. Nevevî besmele

hakkında bu hadîsi tercih etmiş olduğundan Süyutî bunu nazarı ı'tibara alarak savab olan Medenî olmasıdır diye meşhure karşı bunu tasvîbe kadar gîtmiş ise de meşhur olan Cumhur kavlini böyle bir haberi vâhidin ne kadar sahih olursa olsun bir tarikiyle tahtıe etmek savab olamaz. Olsa olsa bunu ikinci bir nüzul rivayeti saymak kabil olur. Gerçi ikinci bir nüzulün ma'na ve fâidesini inkâr edenler olmuş ise de yine İtkanda tafsîl olunduğu üzere Fatihada ve Ihlâsta söylendiği gibi vukuunu ve ba'zı ahkâm noktai nazarından fâidesini isbat edenler de vardır, Mücahid de bunlardandır. Burada da fâidesi kurban kesmek emrinin ve Bayram namazının tatbikatı ı'tibariyle mülâhaza olunabilir. Ve medenî olmasını terciha meyl edenler de bu cihetin bir te'siri vardır. Lâkin icma' ile olmasa bile

Sh:»6176

ekseriyyetle müfessirînin söyledikleri vechile bu Sûrenin mekkî olması hakkındaki meşhur kavli mercuh veya hattâ add etmek için sebeb yoktur. İbni Cerirîn tafsîl ettiği rivayetlerde Katade ve Ikrime ve Mücahidden dahi menkul olan mekkî olmasıdır. Ebu hayyanın ve ona tebean Âlûsînin bunları medenî kavlinde göstermeleri dahi sağlam değildir.

Nevevînin tercihi sözüne gelince; Müslim şerhinde Nevevî bu Sûrenin Medenî olmasını tercih etmiş değildir, bil'akis sebebi nüzul yalnız A's ibni Vâil dediklerini söylemekle mekkî olduğunu tercih eylemiş demektir, ancak Nevevî bu hadîs ile Şafiî kavlinde olduğu gibi Besmelenin Sûreden cüz olduğunu tercih etmek istemiştir. Çünkü bundan evvel Müslim onun hılâfını isbat eden hadîsleri tercihan rivayet etmiştir. Demek ki Hanefiyye ve Mâlikiyyenin dedikleri gibi bu hadîs daha kuvvetlileriyle muarız olduğundan dolayı ma'mulün bih değildir, Neşrin bunu bilenler hılâfına icma' etmiştir demesi de buna işarettir. Şu halde Nevevînin Besmele hakkındaki tercihinden Süyutînin bu Sûrede medeniyyeti tasvibe istidlâl etmesi doğru değildir. Çünkü Nevevî sebebi nüzul, A's ibni Vâil diye tasrih ediyor, sarahat karşısında delâlete ı'tibar olunmaz.

Sebebi nüzule gelince: bu babdaki rivayetler, kısmen bâlâda geçtiği üzere Hazreti Peygambere dîninden dolayı bugz eden bazı düşmanları tarafından «ebter» denilmiş olması sebebiyle bu Sûrenin nâzil olduğu esasında müttefıktır. Ancak söyliyen kimdir? Ve ne suretle söylenmiştir, bunun hakkında rivayetler muhteliftir, çokları İbni Abbastan, Saıyd İbni Cübeyrden, Mücahidden, Katadeden merviy olduğu üzere As ibni Vâilin söylediğini zikretmişler mücahidden A's ibni vâil « اَنَـا شَـانِـئُ مُحَمَّدٍ وَ مَنْ شَنَاَهُ الـنَّاسُ فَهُوَ اَبْتَرُ » ya'ni benim Muhammede

bugzum var, nâsın buğz ettiği de ebterdir, demişti; Katâdeden: A's ibni Vâil:

ben

Sh:»6177

Muhammedin şâniiyim, o ebterdir, arkası yoktur « لا عقب له » demiştir; ba'zıları da Ukbe ibni ebi

Ma'yet, Peygamber hakkında onun veledi yok o ebterdir, dedi, demişler, İbni Zeyd demişki: bir recül

«Muhammed ebterdir, zann ettiğiniz gibi onun akıbı (arkası) yoktur» diyordu, Allah tealâ «

اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ » buyurdu. Yine İbni Cerîrin Ikrimeden üç tarık ile rivayeti vechile

diğerleri de Kureyşten bir cemaat demişler.

1- Ikrimeden: «

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هٰٓؤُلَآءِ اَهْدٰى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلًا » âyetinde demiştir ki: Kâ'b ibni Eşref Mekkeye gelmişti, ehli Mekke ona bizmi

hayırlıyız yoksa şu kavminden münbetir sanevber mi (kopuk çammı)? Biz hüccacın ehliyiz ve

«menharibüdün = ya'ni develerin, iri kurbanların, kesildiği yer» bizim yanımızdadır, dediler, Kâ'b ibni eşref de siz hayırlısınız, dedi. Allah tealâ da onun hakkında bu âyeti ve Peygambere o lakırdıyı söyliyenler hakkında da « اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ » i indirdi.

2- Yine Ikrimeden: Hazreti Peygambere vahiy gelince Kureyş « بَتَرَ مُحَمَّدٌ مِنَّا = Muhammed bizden koptu» demişlerdi. « اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ » nâzil oldu, ya'ni sana kopuklukla atan kendisi kopuktur.

3-Ikrimeden, İbni Abbastan: Kâ'b ibni Eşref Mekkeye geldiği vakıt ona vardılar da «biz ehli sıkayet ve sedânetiz, sen de ehli Medînenin seyyidisin, bizmi hayırlıyız yoksa şu kavminden münbetir sanevbermi? O kendisini bizden hayırlı zu'm ediyor, dediler, o da hayır siz hayırlısınız, dedi, bunun üzerine « اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ » nâzil oldu, ve yine onun üzerine « اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ اُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ » ilâ kavlihî « نَصِيرًا » inzal buyuruldu اهـ. Bunun Mekkede söylendiği sarih olmakla beraber ba'zıları Kâ'b ibni Eşrefin Medîneli olduğu mütaleasiyle bundan nüzulün Medeniyyetini istidlâl eylemişler demek olur. Bunlardan anlaşılan ebter

Sh:»6178

demekten maksatları tuttuğu işin, ya'ni nübüvvet da'vasının sonu gelmez, neticesi çıkmaz demek, yâhud kavminden ayrılmış, arkası yok zaıyf, hakîr demek olur. Âlûsînin nakline göre de: İbni Sa'd ve İbni asakir, Kelbî tarikıyle Ebî Salihten, o da İbni Abbastan şöyle tahric eylemişlerdir: Resulullahın ekber evlâdı Kasim, sonra Zeyneb, sonra Abdullah, sonra Ümmi Gülsûm, sonra Fâtıma, sonra Rukayye idi. Kasim aleyhisselâm Mekkede vefat etti ki evlâdından ilk ölen idi. Sonra da Abdullah aleyhisselâm vefat etti, bunun üzerine A's ibni vâili Sehmî, onun nesli kesildi o ebterdir dedi. Allah tealâ da « اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ » inzal buyurdu. İbni ebî Hâtimin ve İbni Cerîrin şemir ibni atıyyeden tahriclerinde de: Ukbe ibni ebî ma'yet, Peygamber sallallâhü aleyhi vesellem hakkında onun akıbi kalmıyor o ebterdir, derdi, Allah tealâ da onun hakkında bunu indirdi: « اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ ». Taberânî ile İbni merdûye de ebi Eyyubdan şöyle tahric etmişlerdir: demiştir ki: Resulullahın oğlu İbrahim vefat ettiğinde müşrikler birbirlerine gittiler, bu sâbî bu gece ebter oldu, dediler, Allah tealâ da « اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ » Sûresini inzal buyurdu. Abd ibni Humeyd ve gayrisi de İbni Abbasın bu âyette o Ebu Cehildir (ya'ni onun hakkında nâzil oldu) dediğini rivayet etmişlerdir. İbni Abbastan rivayetin bu kadarında be'is yoktur. Lâkin Ebu

Hayyanın ondan, İbrahim ibni Resulullah sallallâhü aleyhi vesellem vefat ettiği zaman Ebu Cehil ashabına çıktı « بَتَرَ مُحَمَّدٌ » dedi. Allah tealâ da « اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ » inzal buyurdu, diye hikâye etmesi sahih olamaz, çünkü Ebu Cehlin helâki İbrahim aleyhisselâmın vefatından evvel olduğu muhakkaktır. Atâdan da Ebu Leheb hakkında nâzil olduğu menkuldur, cümhur A's ibni vâil hakkında nüzulü üzerindedir اهـ.

Sh:»6179

Bu rivayetlerden anlaşılan da kâfirler ebter demekle nesli kesik ma'nasını kasd etmişler, bununla da asıl tuttuğu işin, ya'ni nübüvvet da'vasının arkası gelmeyip akîm, güdük kalacağı ma'nasını murad ederek şematet ve izharı adavet eylemişlerdir. İşte sebebi nüzul rivayetleri içinde yalnız Hazreti İbrahimin vefatı üzerine söylenmesi rivayettir, diğerlerinin hepsi de Mekkî olduğunu gösterir, meşhur olan cümhur kavli de budur.

Âyetleri - Hılâfsız üçtür.

Fasılası - ر harfidir.

Bu Sûrei kerîme vecâzetile beraber nice letâif ve işaratı cami' olarak geçen Sûrelerin bir tetimmesi ve sonraki Sûrenin de bir aslı gibidir. Bilhassa Mâ'un Sûresine münasebeti de ona mukabele gibi olmasıdır. Ezcümle orada dinsizin ve münafıkın sıfatı olan tekzîbe mukabil isbat, insafsızlığa ve buhle mukabil ata ile hayri kesîr, salâttan sehve mukabil, selâta devam; riyaya mukabil « لِرَبِّكَ » ihtisası ile ihlâs; Mâ'unu men'e mukabil, kurban ve fedakârlıkla tesadduk ve it'am arasındaki tekabül münasibetleri bilhassa ihtara şayandır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿٢﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٣﴾ اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ﴿﴾

Meali Şerifi

Biz verdik sana hakikatte kevser 1 Sen de Rabbın için namaz kıl ve kurban kesiver 2 doğrusu sana bugz

edendir ebter 3

Sh:»6180

1. ﴿اِنَّآ﴾ - « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ » Sûresine bak ﴿اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ - hıtab,

Resulullahadır, ı'tâ da ma'lûmki atıyye vermek, ihsan eylemektir. Ya'ni ya Muhammed! emîn olki biz, Hak

Rabbın şanı azametimizle sana mahza atıyye ve ihsan olarak kevser verdik kevser.

KEVSER - asıl lügatte çokluk demek olan kesretten cevher gibi fev'al vezninde vasıf veya bir ism olup

Râzînin ve Ebu hayyanın ifadeleri vechile kesreti ifrat derecede olan, ya'ni çok pek çok, gayet çok şey

demektir. Oğlu seferden gelen bir a'rabiyyeye « بِمَ اٰبَ اِبْنُكَ = oğlun ne ile geldi?» Denildiğinde

« اٰبَ بِالْكَوْثَرِ = kevserle geldi» dediğini ve bunun çoook şeyle geldi demek olduğunu nakl

ederler. Kamusta da şöyle der: kevser, « اَلْكَثِيرُ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ = her şey'in çoğu,» « وَالْكَثِيرُ الْمُلْتَفُّ مِنَ الْغُبَارِ = birbirine sarılıp burulmuş olan çok toz, ve islâm ve

nübüvvet, ve Taifte bir mektebin adı, ve saykal vezninde keyser gibi, «hayyir mi'tâ» ya'ni çok hayırlı, çok

vergili adam, ve seyyid: ya'ni efendi adam, ve nehir ma'nasınadır ve Cennette mahsus bir nehr adıdırki

Cennetin bütün ırmakları ondan teşaub eder, Sûrei kevser bunu işrab eder اهـ. şu halde kelimenin yalnız iştikakına nazaran lügatteki esas mefhumu mülâhaza olunur ve ı'ta ve ihsan edildiği haber verilen şey'in de hayırlı güzel bir şey olması lâzım geleceği, bahusus ı'ta edenin Allah tealâ olması ve bunun ı'tası şanı azemetle beyan buyurulması kelâmı rabbanîde kevser namiyle yad olunmasından da bunun hakikaten Allah tealâ ındinde sâbit, ya'ni ebedî ve nâmütenahî bir kesret ifade ettiği de düşünülürse bundan ilk anlaşılacak açık mefhum «hayri kesir» ya'ni çok pek çok hayır demek olacağında şübhe edilmez. Ancak bunun masadak ı'tibariyle ne olduğuna ve lisani dînde daha hususî bir ma'nası olup olmadığına gelince bu hususta müfessirînin türlü beyanatına tesadüf olunur ki Tahrîrde yirmi altı kavle

Sh:»6181

kadar sayılmıştır. Bunlar içinde en ma'ruf olanlardan bir kaçını olsun söylememiz icab eder.

BİRİNCİSİ - Bir çok tefsirlerde selef ve halefce meşhur ve müstefîz olan ma'na kevser, Cennette bir nehrin ismi mahsusu olmasıdır. Zira yukarıda da geçtiği üzere bu ma'na Hazreti Peygamberden sahih

olarak rivayet edilmiştir; kevser rabbımın Cennette bana verdiği bir nehir -ba'zı rivayetlerde bir havz-dır ki hayri kesîr ondadır. Ümmetim Kıyamet günü varıp ondan içecekler, evanîsi (kabları) yıldızlar adedincedir. İçlerinden kul olur halecan ile çekilir atılır, ya rabbi, o benim ümmetimdendir derim, bilmezsin senin ardından o neler yaptı buyurulur, mealinde olan hadîste hayri kesir mefhumu da tasrih olunarak Cennette bir nehir veya havuz olduğu bilhassa beyan buyurulmuştur. İmam Ahmed ibni Hanbel, Buharî ve Müslim ve İbni Mâce ve Neseî ve İbni Cerîr ve daha diğerleri bu nehrin ta'rifi hakkında «kenarları mücevveh inci kubbeleri, içinden misli ezfer çıkar, sütten daha beyaz, baldan daha tatlı, arz-u tûlü Meşrık ve Mağrib arası kadar, derinliği yetmiş bin yıllık, ondan içen bir daha susamaz, ondan abdest alan ebeden perişan olmaz, benim ahdimi bozan; benim Ehli beytimi katl eden ondan içmez» gibi vasıflara Enesten, Hazreti Aişeden, İbni Ömerden, İbni Abbastan müteaddid hadîsler rivayet eylemişlerdir, bir çok hadîslerde de havuz vârid olduğu ma'lûmdur. Bundan dolayı ikisinden murad bir midir? Havuz nehrin menbaı veya munsabbı gibi midir? Yoksa ayrı mıdır? Diye bahs edilmiştir. Meşhuru havz, mahşerdedir, ba'zıları mîzandan ve sırattan evveldir demişler, diğer ba'zıları da onlardan sonra Cennetin kapısına yakın ve ümmeti Muhammedden ehli Cennetin aralarındaki hukuku halâllaşmak için habs olunacakları yerde olduğunu söylemişlerdir. Âlûsî der ki buna göre havz, tebdil olunacak arzda demek olur. Kazî Zekeriyya, Peygamber sallâllahü aleyhi

vesellem Hazretlerinin biri sırattan evvel, biri de sırattan sonra olmak üzere iki havzı olup ikisine de kevser denildiğini nakl eylemekle beraber sahihi havzın sirattan sonra ve kevserin Cennette olduğunu ve onun munsabbı olduğu için havza da kevser denilmiş bulunduğunu söylemiştir. Ve yine Âlûsînin beyanına göre denilmiştir ki: bu havz ma'nasına kevser, aleyhissalâtü vesselâmın zikr olunan nehir gibi havassından değildir, belki sair Enbiya aleyhimüssalâtü vesselâm hazaratının da havuzları vardır. Ümmetlerinin mü'minleri ona vürud edeceklerdir. Netekim Tirmizî hadîsinde «

اِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوْضًا وَ اَنَّهُمْ يَتَبَاهَوْنَ اَيُّهُمْ اَكْثَرُ وَارِدَةً وَ اَنِّى اَرْجُوا اَنْ اَكُونَ اَكْثَرَهُمْ وَارِدَةً = her Peygamberin bir havzı vardır, ve hep onlar hangisinin vâridesi daha çok diye tebâhî ederler, ve ben muhakkak onların en çok vâridelisi olacağımı umarım» buyurmuşturki bu hadîs, Tirmizînin dediği gibi Hasen, garîbdir. Onun için Bu havuzlara iyman ve i'tikad vâcib değildir. Fakat aleyhissalâtü vesselâmın havzuna dair olan hadîsler tevatüre yakın derecede meşhur olduğu için Ehli sünnet ındinde ona iyman vâcib olduğu akaid kitablarında mezkûrdur. Maamafih Mu'tezileden ona ymanın vücubuna kail olmıyanlar vardır. Şübhesizki bu Sûre mucebince Resulullaha

kevserin i'ta edilmiş olduğuna iymanın bilittifak vâcib olduğunda söz yoksa da onun bir nehir veya havz olmasına i'tikad sahih olmakla beraber vacibdir denemez. Zira daha diğer kaviller de vardır şöyleki:

İKİNCİSİ - Ikrimeden merviy olduğu üzere şerefi nübüvvettir, zira nübüvvet dâreynin hayırlarını hem Dünya hem Dîn saadetini müstelzim umumî riyaseti câmi' ve binaenaleyh ibtidâen atası rahmanî, hem de intihâen atası rahîmiyi hâiz hayrı kesîrdir. «وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا» diye hayri kesîr olduğu beyan buyurulan hikmetin en yüksek derecesidir. Râzînin tafsîl ettiği

Sh:»6183

vechile çünkü rububiyyetten sonra ikinci mertebedir, onun için «مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ» buyurulmuştur, iymanın bir rüknü olmuştur, ve ma'rifetullah esasının gusnu gibidir. Zira nübüvvete ma'rifet hasıl olunca da ondan semi', basar ve ba'zılarının kavlince sıfatı haberiyye ve vicdaniyye gibi sair sıfatlara ma'rifet müstefad olur. Gerçi nübüvvet sair Enbiyaya da verilmiştir, fakat Hâtemünnebiyyîn olan Peygamberimiz bu yüksek menkabeden hazz u

nasîbi hepsinden çoktur. O hepsinden evvel zikredilmiş, hepsinden sonra ba's buyurulmuştur, bütün sekaleyne meb'ustur, bütün Enbiyadan evvel haşr olunacak, dînine nesıh vârid olmıyacaktır, onun hulukı azîmi ve fezâili add-ü ihsa olunabilmekten efzundur, Râzî burada ma'lûm olan sair Peygamberlerin mu'cizatiyle onun mu'cizeleri arasında hulâseten bir mukayese yürüttükten sonra demiştir ki Allah tealâ onu istıfa buyurduğu kullarına takdim edip «

وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ » buyurmuş ve ona böyle bir risalet vermiş olduğu için câizdirki o rısalete kevser tesmiye ederek «

اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۟ » buyurmuştur اهـ. Şu halde kevseri peygamberin fezâili kesîresi, ahlâkı azîmesi, her hayrı câmi' olan Kur'ân, tevhid, islâm, ılim ve hikmet diye tefsîr eden kaviller dahi bütün mu'cizatı Muhammediyyeye işareti tezammun eden nübüvvet ve risaleti Muhammediyyenin levaziminde dâhil olur, bunların her birinin de hayri kesîr olduğunda şübhe olmadığı için kevser bunların ayrı ayrı her biriyle de bir ıtlâkı şer'î olmuştur. Risaleti Muhammediyyenin havâssından olan makamı Mahmudu da bu miyanda zikretmek ıktiza eder. Netekim bir takım müfessirîn de bunu söylemişlerdir. Evvelki Sûrede dîni tekzib edenlere mukabil olarak mülâhaza edilince burada kevserden, hayri kesîrden zihne ilk tebâdür eden ma'na bilhassa: islâm,

yahud Kur'ân yâhud bütün mu'cizatiyle rahmeten lil'âlemîn olan risaleti Muhammediyye olur. Bunların her biri Cennet nehirlerinin menbaı olan bir nehrin feyzi cereyanı ile temsil de olunabilir. Bundan maada;

ÜÇÜNCÜSÜ - Ümmetinin ulemasıdır, hakikaten ılmen ve ahlâkan veresei Enbiya olan ulema, hayri kesirdir, o vahiy men'beından feyz alarak Resulullahın zikrini ihya, dînînin âsârını, şer'u hulkunun mealimini neşr için ümmete hayr-ü fazîlet ta'lim etmek itibariyle Cennette rıdvan menbaından akan kevser nehrine benzerler. Enbiya ma'rifetullah usulünde müttefık olup da şeriatte muhtelif olarak halkın salâhı için rahmeti ilâhiyye nâşirleri olduğu gibi ulemai ümmet de kalbleri tevhidi hak ve vicdanları ahlâkı Muhammedî üzere rıdvan neş'esiyle şer'ı Muhammedînin usulünde müttefık ve ahval ve zamana göre furu' ve cüz'iyyatında muhtelif olarak halka rahmet neşrederler. Yine Râzî derki; bunda fazîlet iki vechiledir: birisi rivayet olunduğu üzere Kıyamet günü her Peygamber getirilir, ümmeti de ardınca gelir, nice Peygamber ma'iyyetinde bir iki kişi gelir, bu ümmetin ulemasından her bir âlim de getirilir. Bir çoğunun ardınca binlerle kişi de gelerek hepsi Resulullahın nezdinde toplanırlar, öteki ba'zı ulemanın tabi'leri diğer Peygamberlerden bininin tabi'inden kesretli olur, ikincisi ulema, vahiyden me'huz olan nususa ittiba'

etmeleri haysiyyetiyle musîbdirler, kitabı mahfuz ve mazbut olan bu ümmetin uleması bütün himmet ve cehdlerini sarf edip meşakkatler çekerek yaptıkları istinbat ve ictihadda da musîbdirler, ba'zıları hata etmiş olsalar bile onlar dahi ibtida, hüsniniyyetle hakkı arayıp cehdlerini sarf ettiklerinden dolayı me'curdurlar اهـ. İsabet eden on sevaba nâil olursa sarfı cehd edip de hata edenin bir sevaba nail olacağı bir hadîsi şerîfte beyan olunmuştur, fakat hakkı aramayıp da ictihad namına heva ve isteklerine tabi'

Sh:»6185

olanların ılim haysiyyetiyle hareket etmemiş olduklarından dolayı bu hayır ve fazîletten hâric ehliheva olduklarını ise ıhtara hacet yoktur. Maamafih bu ma'na da ılm-ü hikmet ma'nası tahtında mülâhaza olunabilir.

DÖRDÜNCÜSÜ - Etba' ve eşya'ının kesretidir, Allah tealâ ona o kadar çok hayırlı ashab ve etba' ihsan buyurmuşturki Sûrei vakı'ada geçtiği üzere ehli cennetin nısfından ziyadesi onun ümmetinden olacağı sahih hadîslerle va'd ü tebşir olunmuştur, Râzînin zikrettiği vechile şu mealde rivayet olunan bir hadîsi şerîf

ile de istidlâl edilmiştir, Aleyhissalâtü vesselam buyurmuşturki: ben, İbrahim Halîlullahın duâsı ve Îsanın tebşir eylediğiyim, Peygamberlerle beraber bulunurken bize insanlardan bir ümmet zuhur edecek, hepimiz onlara gözlerimizi dikeceğiz, her Peygamber onların kendi ümmeti olmasını arzu edecek, göreceğiz ki abdest asârından alınları ve elleri, ayakları parlıyor «غُرٌّ مُحَجَّلُونَ مِنْ اٰثَارِ الْوُضُوءِ», görünce ben diyeceğim ki Kâ'benin Rabbı hakkı için bunlar benim ümmetim, derken onlar, hisabsız olarak Cennete girecekler, sonra bize evvelkilerin iki misli kadar diğer bir ümmet daha zâhir olacak, yine gözlerimizi dikeceğiz, her Peygamber onların kendi ümmeti olmasını arzu edecek, göreceğiz ki abdest asârından alınları ve elleri, ayakları parlıyor ben yine Kâ'benin Rabbı hakkı için bunlar benim ümmetim diyeceğim, onlar da hisabsız olarak Cennete girecekler, sonra bize o refi' olunanların üç misli ref'olunacak, yine gözlerimizi dikeceğiz deyip birincilerde ve ikincilerde anlattığı gibi söyledikten sonra Resulullah buyurmuştur ki: «

لَيَدْخُلَنَّ ثَلَاثُ فِرَقٍ مِنْ اُمَّتِى الْجَنَّةَ قَبْلَ اَنْ يَدْخُلَهَا اَحَدٌ مِنَ النَّاسِ = nastan hiç kimse girmeden evvel benim ümmetimden üç fırka muhakkak ve muhakkak Cennete girecektir.» Aleyhissalâtü vesselâmın «

تَنَاكَحُوا تَنَاسَلُوا تَكَثَّرُوا فَاِنِّى اُبَاهِى بِكُمُ الْاُمَمَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَوْ بِالسِّقْطِ = nikâhlanınız, tenasül ediniz, çoğalınız çünkü Kıyamet günü

ben sizinle ümmetlere mübâhât edeceğim hattâ bir sıkıt ile bile.» buyurmuş olduğu hadîs de ma'lûmdur. Sıkıt gibi henüz mükellefiyyet haddine irmemiş olanlarla bile mübâhât edecek olan Peygamberin öyle cemmi gafîr olan ümmetin kesretiyle nekadar şad olacağını te'emmül etmeli, bu da pek büyük bir ni'met olmak hasebiyle bunu ıhtar siyakında da « اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۟ » buyurulması dahi elbette güzeldir. Ve bu ma'nada ulema dahi dahil olur.

BEŞİNCİSİ - Hazreti Peygamberin evlâdlarının kesretidir, bu Sûrenin nüzulü aleyhissalâtü vesselâmın oğlunun vefatı üzerine ona ebter diye şematet etmeğe kalkışan düşmanlarını redd için olması sebebiyle bilhassa bu ma'na ile tebşir dahi pek mütenasibdir, ya'ni düşmanların zannettiği gibi senin oğullarının lihikmetin vefatiyle neslin kesilecek değil, bil'akis sana müruri zaman ile kesilip tükenmiyecek çok pek çok nesil vereceğiz demek olurki hakikaten de öyle olmuştur. Maamafih bu ma'nayı üçüncü âyetten anlamak daha açık olur. Bunlardan başka daha ba'zı ni'am ve fezâil zikrolunmuştur. Fakat bütün bu ma'nalar söylenmekle beraber müfessirlerin çoğu «hayri kesîr» ma'nasında israr etmişlerdir, çünkü asıl lügaten

mefhum olan en şumullü ma'na odur. Diğerlerine kevser ıtlâkı hep bu hayri kesîr mefhumu i'tibariyledir, bunda dünyevî uhrevî tasavvur olunabilen ve henüz tasavvur olunamıyan her hayrı kesîr de dahil olabilir. İbni Cerîr ve İbni asakir bunu Mücahidden rivayet etmiş oldukları gibi Saıyd ibni cüberyden, ibni Abbastan meşhur olan da budur. Buharî ve İbni Cerîr ve Hâkim Ebu Bişr tarikıyle Saıyd ibni Cübeyrden, İbni Abbas radıyallahü anhümadan şöyle rivayet eylemişlerdir: kevser, Allah tealânın ona, ya'ni Resulüne i'ta buyurduğu hayırdır dedi. Ebu Bişr: ben, Saıyde «birçok kimseler o Cennette bir nehirdir diyorlar dedim, «Cennetteki nehir, Allah tealânın ona ata buyurduğu hayırdandır» cevabını

Sh:»6187

verdi, diye de iyzah eylemiştir, ve bu cevab aynen İbni Abbasın kendisinden de nakledilmiştir.

Şimdi burada şöyle bir suâl hatıra gelebilir: kevserin Cennette bir nehir olduğu hakkındaki hadîsler sahih ve hattâ selef ve halefte tevâtüre yakın bir derecede meşhur ve müstefîz iken doğrudan doğru Resulullahdan sâbit olan bu tefsîre karşı diğer ma'na ve ihtimallerden bahsetmek nasıl câiz olur? Ve bunca müfessirler böyle müteaddid kavillere nasıl zâhib olurlar?

Buna cevab, hayri kesîr mefhumunun kat'iyyet ve şumuliyle beraber hadîslerin bir misal ile tefsir olması ihtimalidir. Şöyleki hadîsin birinde « فِيهِ خَيْرٌ كَثِيرٌ » denilmesinden de anlaşıldığı üzere hayri kesîr ma'nası lâfzın esaslı mefhumu olduğu ve âyette « الْكَوْثَرَ » in lâmı ahde haml olunduğu takdirde dahi bu mefhumun sübutunda tereddüde mahall olmadığı gibi hadîslerin de mutlak olan i'tayı yalnız Âhırete tahsîs ma'nasına olmayıp kevserin yalnız akl ile bilinmesi kabil olmıyan ve ancak müşahede ve nübüvvet haberiyle biline bilecek olan en mühim bir misâli ile tefsîr kabilinden olması muhtemil bulunduğu ve binaenaleyh mefhumu tefsîr ederken Kur'ânın açık olan ıtlak ve şumulünü dahi muhafaza ederek tefsîr eylemek her şübheden sâlim olacağı cihetle müfessirîn zikrolunan ve yalnız tarafı risaletten ayrıca beyan ile bilinebilecek olan nehir ve havz hadîsleriyle beraber lâfzın ma'kul olan bütün ihtimalâtını dahi mülâhaza ve tefekkür ettirmek üzere hayri kesîr mefhumu üzerinde diğer bir çok misâllerini de tefsîr siyakında zikretmeği vâzife bilmişler ve söylenen kavillerin hepsi de âyetin mazmununda dahil ve diğer edille ve karâin ile de müeyyed bulunduğu için bu babda yekdiğerini hata ve dalâle dahi nisbet eylememişler, ancak rivayeten zâhir olan hadîsler vechile hayri kesîrin menbaı olan Cennette bir nehri mahsus diyemi? Yoksa dirayeten zâhir olup bir çok misâllerle iyzah

edilebilecek olan mutlâka hayri kesîr mefhumu ilemi? Tefsir etmek daha sahih ve daha evlâ olacağında ihtilâf eylemişlerdir. Netekim İbni Abbasın da nehir hadîsini söylemekle beraber Saıyd ibni cübeyrden rivayet olunduğu vechile o da hayri kesîrdendir. Demiş olması nehir tefsirini misâl ile tefsir telâkkî etmiş olduklarını gösterir. Onun için bütün tefsirlerin hasılı iki vech üzerinde hulâsa edilir: birisi Cennette bir nehirki hayri kesîr ondadır. Birisi de mutlâka hayri kesîr. Bundan dolayıdırki Râgıb Müferedatında bu iki ma'nayı tesbit ederek şöyle der: « اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۟ », o Cennette bir nehirdirki enhârı Cennet ondan teşaub eder denildi, bir de o, o hayrı azîmdir ki Allah tealâ onu Peygamberi sallâllahü aleyhi vesellem Hazretlerine i'ta kılmıştır denildi. Sehî adama da kevser denilir ve birşey son derece kesretle çoğaldığı vakıt da « تَكَوْثَرَ الشَّىْءُ » denilir اهـ.

Evvelki Sûrede geçtiği gibi dîni tekzib edenlere tam mukabil olmak üzere Allah tealânın hisler, akıllar mâverâsında hazinei gaybından cereyan eder nice gizli asârı celâl ve cemali muhakkak olduğuna iyman eden sırf dîn neş'esiyle, sirrî bir zevk ile mülâhaza edilince ehadisi şerifenin temsil ve tasviri gibi Cennette bir nehir olması daha derin ve daha zevkli, daha ma'nalıdır, bununla ebedî, kudsî bütün hayır gayelerinin

menba'ı rıdvandan nâmütenahî feyiz cereyaniyle tecelliyâtı sirriyesi hakikatı Muhammediyyede zuhur

edeceği misâlî surette anlaşılacağından başka o nehrin kendisine Mi'racta gösterildiği ve onun üzerine

Sidrei müntehâ refi' olunarak eseri azîm müşahede ettirildiği, ya'ni «

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰىۚ» sirri tecelli ettiği de bu hadîslerde haber verilmiş

olduğundan bu ma'nada «

اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰىۙ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى لَقَدْ رَاٰى

مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى» mazmunlarıyle bilhassa Mi'race dahi işaret edilmiş olur. O halde

buna mukaddime ve vesiyle olarak verilmiş olan sâir atayayı rabbaniyyeye delâlet ise evleviyyetle

sâbit

Sh:»6189

olacağı ve onlar mefhumı lügavî ile zâhiren de analşılabileceği cihetle Resulûllah hassaten nehri mezkûru

ıhbar ile iktifa buyurmuş demektir. Lâkin yalnız sirrî bir zevk ile değil de herkes için daha vâzıh olmak üzere

aklî bir zevk ve nazarla mülâhaza edildiği surette yine hadîsi şerifin işaret eylediği vechile mutlâka «hayri

kesîr» mefhumiyle tefsir etmek daha açık ve şumullu ve umumun tefekkür edebilmesi i'tibariyle daha fâideli

olduğu da zâhirdir. Bu surette dini islâm, «

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا» buyurulan hikmet, «

وَمَآ اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ» buyurulan nübüvvet ve risaleti

Muhammediyye, bahusus Kur'ân, Kur'ânın ihtiva ettiği bütün hayr-ü fezâil, ezcümle süveri Kur'âniyyede «

﴿وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾. ﴿اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا﴾. ﴿عَسٰى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا﴾. ﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى﴾» gibi âyetlerde Resulûllaha bilhassa bahş ve va'd buyurulduğu beyan olunan

dünyevî, uhrevî bilcümle ataya ve füyuzâtı ilâhiyye, şer'inin bekası, ümmetinin uleması, hayırlı etba' ve

eşyaının, nesl-ü evlâdının kesreti, Mi'racda mazher olduğu mevahib, nihayet şefaati, Cennetteki nehri

mahsusu ilh... hep hayri kesîr mefhumunda dahil misal ve mâ sadakı olarak mülâhaza ve tafsîl olunur.

Böyle biri mefhum, biri daha ziyade mâsadak ifade eden bu iki tefsîr ile kevser kelimesi lisanı şeri'de

vasfiyyetten ismiyyete nakl olunarak dîni islâm ve nübüvveti Muhammadiyyenin dünyevî ve uhrevî füyuzâtı

ledünniyyesinin ismi olmuştur.

Sûrei Tevbede «فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيلٌ»

buyurulduğu üzere ma'lûmki Dünya hayat mata'ı Âhırete nazaran kalîl, pek az bir şeydir, çünkü fânîdir, geçicidir, mütenâhîdir, Allah tealânın kevser buyurduğu ata ise çok pek çok demek olduğu için geçiçi Dünya mata' ve servetinden ıbaret olmayıp Âhırette ve Allah ındında çok ebedâ kesilmez tükenmez «atanı gayri meczuz» olduğu gerek kevser lâfzının müeddâsı ve gerek «vedduhâ» da geçen «

«وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُوْلٰىؕ

Sh:»6190

hukmünün muktezası olarak anlaşılmak lâzım geleceği gibi Sûrenin âhirinde de bunun aslâ kesilmiyeceği ayrıca tensıys olunmuştur. Ve işte kevserin bilhassa Cennette bir nehr olduğunu Resulûllahın beyanı da dünyevî olan cihetlere ehemmiyyet vermeyip asıl uhrevî olan bu ciheti tasrihan tefsir olmuştur. Şu halde «vedduhâ» Sûresinde « وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰىؕ » diye istıkbal sıygasiyle va'd buyurulmuş olan atâ burada daha kuvvetli ve daha kesretli olmak üzere « اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَؕ » diye mazî sıygası ve kevser lâfzıyle ifade buyurulmuştur. Bu ise onun Dünya da iken tehakkuk etmiş emri vaki' olduğunu iş'ar eder. O halde en çok ve en mühim kısmı Âhırette tehakkuk edecek olan bu atanın böyle ifade edilmiş olmasının nüktesini düşünmek ıktiza eder. Zira bu « اَعْطَيْنَا » fi'li ya ıhbar ya inşâdır: ıhbar olduğuna göre mazîde verilmiş bir i'tayı haber vermiş olur, hibe

ve temlik akıdlerinde olduğu gibi bir inşa ifade ettiğine göre de filhâl bir i'tayı iycab ve inşa etmiş olur, ve usulce ma'lûm olduğu üzere bu gibi akıdlerde kullanılan mazî sıygaları lügaten bil'ibare ıhbara mevzu' olmakla beraber şer'an da bilıktiza inşaya delâlet eylediklerinden dolayı doğrusu burada ıhbar ile beraber inşa dahi vardır. Fakat i'tanın, temlikin mazîde veya halde tehakkuk etmiş olmasından mu'tanın tenâhîsi ve inkıtaı lâzım geleceği zann edilmemeli, i'tanın müteallakı kendi mahiyyetine göre mülâhaza edilmelidir. Gerçi teberrüat, kabz ile tamam olur kaidesine göre i'tanın tamam olması mu'tanın temamen vücûde çıkarılarak teslîmine mütevakkıf ise de Âhıret na'îmi namütenahî olduğu için kevserin istıkbaldeki bütün cereyaniyle filhâl temamının vücûde çıkarılarak teslîmi ihtimalden harictir, bundan dolayı müfessirin burada mazî ile ta'birin nüktesinde bir kaç vecih söylemişlerdir: 1- ba'zıları istıkbalde vukuun tehakkukuna binâne mazî ile ta'bir olunduğunu söylemişlerdir. Bu « وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى » gibi istıkbalde bir

Sh:»6091

va'din tehakkukunu ifade ederse de mazîde veya halde bir inşa ifade etmiyeceği cihetle hılâfı zâhirdir. 2- denilmiştirki bunda i'tanın büyüklüğüne ve icrası giri bırakılmayıp emri mer'î olduğuna işaret edilmiştir, bunu

şu iki vecih iyzah eder: 3- zaman ma'nası maksud olamıyarak bu i'tanın ezelde mükadder bir hukmi rabbanî olduğunu ve Allah tealânın iğna ve is'ad yâhud ifkar ve işka ile huküm ve takdiri hâdis olmayıp ezelî bulunduğunu iş'ardır.

4-Bir şey'in aslını, menbaını, eshab ve ılletini vermek ve onun bütün istıkbaldeki furu' ve netaici ve zevaid-ü semeratı ile tamamını vermektir. Netekim bir bağçeyi hibe ve teslim onun senelerce husule gelecek hasılâtının da temlikini itmam etmiş olacağı gibi, bir evin anahtarını teslim de o evi teslim demektir. Bu vechile Dünyevî hayırların esbabını bahş etmek Dünya hayırlarını bahş etmek olacağı gibi Dünyada uhrevî hayırların esbabını bahş etmek de Âhıret hayırlarını bahşetmek olur. İşte kevseri bahşetmek böyle evvel-ü âhırı sirr ve gayb âleminde bulunan hayrı kesîri bütün menabii ile bahşetmektir. O, hakikatı Muhammediyyeye ezelde takdir olunarak i'ta emri ile verilmiş, bu Sûrenin nüzulü esnasında bilfiil verilmiş bulunan mevhûbatı Rabbaniyye ile de ileride ona terettübü mukadder olan füyuzatı ilâhiyyenin esbabı verilmiş olmak haysiyyetiyle istıkbalde cereyan edecek olanların hepsi de halde temsil ettirilerek verilmiş, takdiri ezelî hukmünce ilerisinin kesilmiyeceği de te'ahhüd olunmuştur. Kevseri Cennet nehirlerinin menbaı olan bir nehir diye ta'rif de bunu anlatır. Çünkü Kur'ânda Cennet ni'metlerinin cereyanı « جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَآ اَبَدًا » diye

nehirlerle anlatıldığı gibi Sûrei Muhammed de müttekîlere va'd olunan Cennet na'îminin cereyanları ve

zevk u lezzetleri « مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۖ فِيهَآ اَنْهَارٌ مِنْ مَآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ ۚ وَاَنْهَارٌ الخ » âyetinde bozulmaz su nehirleri, ve tadı değişmez süt nehirleri, ve

Sh:»6192

içenlere lezzet şerab nehirleri, ve süzme bal nehirleri ile temsil olunduğu ma'lûmdur. Onun için kevserin Cennette Peygambere verilmiş bir nehir olarak kendisine Mi'racda gösterildiğinin beyan olunması ve sütten daha beyaz, baldan daha tatlı ve tînetinden miski ezfer çıkar, ilh... gibi vasıflarla ta'rif ve tavsif olunması ve ümmetinin Kıyamet günü ona vürud edip içeceklerinin haber verilmesi de gösterir ki o süt ve bal Cennet nehirlerinin temsilidir. Ve kevser onların hepsinden hoş ve üstün olarak Peygambere mahsus menbaı olup müttakîlere mev'ud Cennet ırmaklarının ondan tefeccür edeceği Sûrei Muhammed âyeti uslûbu üzere ve ona işareten bir beyan olduğundan gaflet edilmemek ıktiza eyler. Binaenaleyh evvelki Sûrelerden sonra Sûrei mâ'unu müteakıb mazî sıygasıyle « اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۖ »

buyurulmasında ezelden bir ıhbar, halde bir inşa, namütenahî istıkbal için de bir teahhüd mahiyyetinde Resulûllaha ve ümmetine hakikatı Muhammediyye hassasından olmak üzere tebşir üstünde tebşir olarak şu ma'nalar var demektir: ya Muhammed! Biz, Rabbülâlemîn seni vücûde getirmezden mukaddem sana bütün saadetin sebeblerini, hayr menba'larını mahzı ata ve ihsan olarak takdir ve tehyie edip önceden verdik, seni bu yüksek fıtratle vücûde getirip yetişdirdikten, sen okumazken « اِقْرَاْ » emriyle suhufı mutahrereyi okuttuktan ve sen hakk ruhiyle onların hakkını iyfa ve şükrünü eda etmek üzere dîn ve ubudiyyet ile hayra iştigale başladıktan sonra onlara terettüb ettireceğimiz ve o menba'lardan akıtmasını ezelden takdir ve teahhüd eylediğimiz Dünyevî Uhrevî netâic ve semerat, ecr-ü mesûbat, hayr-ü berekât da şimdiden senin olmuştur, tekzîb edenlerin tekzîbine rağmen sana o yüksek fıtratı, ni'metlerimizin sıratı müstekîmi olan dîni « لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّه » her dîne üstün olacak olan hak tevhid dînini, « اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ » olan islâmı, « وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا » buyurulan hikmeti

« رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ » olan risaleti ve İns-ü Cinnin bir mislini getiremiyeceği hüdâ, nur, kitabımübîn olan « وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ » mucebince hıfzı teahhüd buyurulan Kur'ânı, onun mutezammın olduğu va'd-ü va'îdi ile rahmet-ü rıdvanı, hulükı azîmi, velhasıl evvel-ü âhırı hamd olan hakikatı Muhammediyyeye takdir ve tahsîs buyurulan fezâili kesîre ve beyyinâtı vefîreyi bahşetmekle sana Dünya ve âhıretin hayri kesîri ve Cennet nehirlerinin menbaı olan kevser, ata kılınmış bulunuyor. Bir atâ ki hem en hoş, hem gayet çok, veren mu'tîsi de bütün âlemlerin Rahman, Rahim Rabbi, seni mi'raca çıkaran, sana « وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْاُولٰى وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى » buyuran, « اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ » buyuran, « اِقْرَاْ وَرَبُّكَ الْاَكْرَمُ » buyuran, sana Kadir gecesini veren ve daha sen Dünyaya gelirken Beyti yıkmak üzere gelmiş ashabı fîli o acîb keyfiyyette def-ü perişan edip seni yetiştiren azîmüşşan rabbın. Emîn olki senin hayr-ü feyzın, berekâtın kesilmek ihtimali yoktur, ardınca Enbiya veresesi olan ulema, hayırlı ümmet, hayırlı zürriyyet ve evlâd gibi pek çok Ashab ve etba' gelecek, onlar da senden feyz alarak Âhirette, o makamı Mahmudda senin me'iyyetinde Livai hamd altında o kevserin bütün lezzetlerden daha tatlı daha hoş olan kesilmez, tükenmez cereyanından mütena'im ve mütelezziz olacaklar. Onun için şimdi bu kevser atıyyesinin şükrünü eda etmek üzere 2. ﴿فَصَلِّ﴾ haydi namaz kıl -fâ, sebebiyyetle önündeki emirlerin makabline terettübünü ifade içindir. Çünkü atâ ehemmiyeti nisbetinde şükr-ü tâatı, şükür « لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيدَنَّكُمْ » hukmünce ziyadeye istihkakı ıktiza eylediği cihetle kevser atıyyesi

bu emirlerin ekmel surette iyfasını iycab eyler. Kevser mefhumu Kur'ânda mezkûr olan hayırların hepsine şâmil olmak i'tibariyle de bu terettüb yukarıda geçen Sûrelerin mecmuuna ve en sonunda Sûrei mâuna bir hulâsa halinde terettübü dahi tezammun eyler. Binaenaleyh şöyle demek olur: hal böyle olduğundan, ya'ni sana o kevseri bahşettiğimizden dolayı o nisbette

Sh:»6194

çok şükretmek üzere ibadet ve hayr ile iştigal etde o « فَلْيَعْبُدُوا » emrini dinlemiyenlerin, dîni tekzîb edenlerin, ve namazlarından yanılanların hılâfına olarak evvelâ namaz kıl, namaza devam et. Çünkü namaz kalben ve lisanen ve bütün a'zai beden ile yapılan şükrün aksamını câmi' ve ta'zîmin aksası demek olan ibadetin başı, dînin direği, gönüllerin likaullaha bir nevi' visali olarak hayatın bütün cereyaniyle Allahın büyüklüğünü, celâl ve cemaliyle kudret ve eltafının azemetini duymak ve ona göre hakkullaha ve hukukı ıbade müteallık müşkilâtı yenmek üzere « يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلٰوةِ » mantukunca Allahdan istiane ile ruha kuvvet almaktır. Onun içindirki bunu bilenler namazdan aldıkları zevk-u huzuru Dünyada hiç bir şeyde bulamazlar. « ﴿وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ﴾ ۰ ﴿اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾

dır, ve onun içindirki Resulullah «وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنى فِى الصَّلٰوةِ» demiştir. Namazı böyle bir zevk ile kılmak ise kalbi her garazdan tecrid ederek ibadet ancak allahın hakkı bulunduğunu ve Allahdan başkasına açıktan veya gizliden ma'budluk hissası verip de gönlü ona takarak ibadet ve kulluk etmenin o hakka tecavüz ve Allahın hürr yarattığı, Allahdan başka kimsenin sirrine vâkıf olamıyacağı insanlık vicdanını fânîlere kendi eliyle teslim edip de azâbı elîme sokmak «zulmi azîm» olan şirk olduğunu bilmek ve binaenaleyh her işinde Allahın rızasına tekarrüb için gönlünü yalnız onu yaratan, o allâmül'guyub olan, ne kahr-u gadabına, ne de eltaf-ü atâsına payan olmıyan Allahi zül'celâle teslim ederek likai halkın zevkı vahdetini selâmeti vicdan ile duymağa mütevakkıftır ki kevserin bir ma'nası olan ve « اِنَّ الدّٖينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ ۟ قٓ » buyurulan islâmın asıl ma'nası da bu ıhlâs ile tevhiddir, namazı böyle ıhlâs ile Allaha yüz tutarak mahza şükr-ü ta'zîm ile Allaha tekarrüb için kılmıyanlar, şirk, riya karıştıranlar, Allahın hakkını vermek istemiyenler evvelki Sûrede geçtiği üzere namazlarından yanılmış

Sh:»6195

olurlar. Ondan dolayı namazın ve bütün ıbadetlerin ruhu demek olan bu nokta bilhassa tasrih olunarak

buyuruluyorki ﴿لِرَبِّكَ﴾ Rabbın için kıl -«lâm» « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ » de olduğu gibi istihkak ve ıhtisas içindir, yalnız Rabbının hakkı olarak, bilhassa Rabbına yüz tutarak tevhid ve ıhlâs ile kıl, demek olur. Başta azamet nunu ve mütekellim zamiriyle « اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ » buyurulmuşken burada « لنا » denilmeyip de Peygambere hıtab olan zamire muzaf Rabb ismi mahsusıyle hassaten rububiyyet tasrih olunarak « لِرَبِّكَ » diye zamirden zâhire iltifatta da birçok nükteler vardır, bu evvelâ, mütekellim zamirini iyzah ile mu'tînin vahdetini beyandır, saniyen, emrin haysiyyetini beyandır. Ya'ni emr, rububiyyetin hakkı ve malikiyyetle hukmi terbiyenin muktezası olduğunu ifade eder. Bu emir sade verilmiş olan atadan dolayı değil, Rabbına memlûkiyyet ve merbutıyyetle hukmi terbiyenin muktezası olarak ileride daha ziyade gayei kemale yürüyen bir nisbeti ihtisas ile mahza ıbadet ve ubudiyyet için sıdk-u sadakatla iyfa olunmayı ve binaenaleyh her hususta Rabbının rızasını arayarak ona lâyık olan her hayır, emri mahsus olmadan bile yapmağa amade bulunmayı iycab eder, çünkü tekarrübün kemali yalnız ferâizle değil, daha ziyade nevâfil iledir.

Salisen, bu izafet muhatab hakkında ahd ile ma'lûm bir nisbeti ıhtisas ile bir rububiyyeti mahsusayı ve muhatabın ubudiyyeti hassasını ifade ederki bunda da ayrıca bir izharı tekrim ve şerefi mahsus ile emrin ekmel surette iyfasına bir sevk-u tergib vardır. İşte namazın bütün bu mülâhazalarla mahza rububiyyet

hakkı olarak Allah için hulûsı niyyet ile kılınması lüzumunu anlatmak üzere «salli» emri istihkak veya ihtisas

«lâmiyle» « لِرَبِّكَ » kaydiyle takyid buyurulmuştur. Bundan dolayı bunun hasılını «

فَاشْتَغِلْ بِالْعُبُودِيَّةِ خَالِصًا لِوَجْهِ رَبِّكَ الْكَرِيمِ خِلَافًا لِلْمُشْرِكِينَ وَالْمُكَذِّبِينَ وَالْمُرَائِيِّينَ » diye

Sh:»6196

ifade etmişlerdir ki şöyle demek olur, o halde sen o müşriklerin, mükezziblerin, müraîlerin hilâfına olarak o seni yetiştiren, sana o kevseri veren ve her emrine sahib olup bilhassa kendisine şerefi ıhtisas ile daha ziyade tekrim edecek olan kerîm Rabbının rızası için ona halîs olarak ubudiyyet ile iştigal et, onun için ıhlâs ile namaz kıl, ﴿وَانْحَرْ﴾ ve nahır yap -namaz kılmakla beraber kurban da kes, mâunu men'edenlerin hılâfına fedakârlık ederek kıymetli, canlı mallardan, bahusus deve gibi iri bedenlerden mahza Rabbının namına hayr için bugazlayıver de «

«﴿وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ﴾، ﴿وَاَطْعِمُوا الْبَآئِسَ الْفَقِيرَ﴾

buyurulduğu üzere muhtaclara yedir, fi'len tahdisi ni'met ile Rabbının kerem-ü atâsını duyur, Bayram yap.

Bu «venhar» emri, «salli» emri üzerine ma'tuf olduğu için «lirabbike» kaydi bunda da cârîdir, «salli

lirabbike, venhar lirabbike» mealindedir, ikisinin de Allah için hulûsı niyyet ile yapılmasını emr eder. Allah için olmıyan namaz, namaz olmıyacağı gibi Allah için kesilmiyen de kurban olmaz. Kurban olmak şöyle dursun Allahın ismi anlımayıp amden terk olunan veya Allahdan başkasının ismi çağırılarak kesilenler « مَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ » olduğu için zebiha bile olmaz, meyte gibi yenmesi haram olur (Sûrei Mâideye bak). Vav da cemi' için olduğundan ta'kıyb veya terahîden eamm olarak bu iki emrin ıhlâs ile mutlâka cem'ini ifade eder. Baştaki « فا » nın terettüb ifade etmesi, nahrin de şükr olarak atâya terettübünü ıktiza ederse de salâttan teahhurüne mani' olmadığı cihetle hemen onu ta'kıyb etmesi de ıktiza etmez, öyle olsaydı «fenhar» buyurulurdu. Maamafih mümkin olduğu kadar tesriinde nedibden de hâlî olmaz. Bir nahır günü ma'ruf olduğuna göre de ona masruf olması tebadür eyler, kelâmın siyakı da Vavın mutlak cemi' ma'nası üzerinde bu iki emrin cem'idir, mâunu men'edenlere tekabülü de bu iki emrin cem'ıledir: hem namaz kılmak hem nahır yapmak. Ihlâs ile namaz, şükrün kalbî, lisanî, bedenî her

nev'ini cami' olmakla beraber malî ıbadeti müştemil olmadığından sade namazla iktifa olunmayıp onunla

beraber malî fedakârlıkla kurban keserek hayır yapmak dahi emr olunmuş ve bu suretle Sûrei Saffatta geçtiği vechile Hazreti İbrahimin sünneti olarak cereyan edegelen Kurban Bayramına da işaret buyurulmuştur, şunu da unutmamak lâzım gelir ki kurban kesmek, zekât ve sadakai fıtır vermekten daha fazla bir fedakarlık ifade eden bir ıbadettir. Onun için bunda da kudret şart olmakla beraber zekât kadar kudreti müyessire de şart değildir.

Lâfızdan zâhir olduğu gibi yukarıki Sûrede delâlet eder ki bu salli emri namaz demek olan salâttandır, tasliyeden ve sade duâ ma'nasından değildir. Bu salâttan murad hangi namaz olduğu hakkında bir kaç kavil vardır. 1- Ebu Müslim salâti mektûbe, ya'ni farz namazlar olmasını tercih eylemiştir. İbni Cerir ve İbni münzir bunu İbni Abbastan da rivayet eylemişlerdir. Emrin vücub ifade etmesi bunda zâhir gibi görünürse de bu bir emirden bütün farz namazlarının vücubunu, ya'ni farzıyyetini anlamak zâhir değildir, onların farzıyyeti, bu emrile değil, « ﴿اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ﴾. ﴿اِنَّ الصَّلٰوةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾ » gibi diğer bir çok emirler ve âyetlerle sâbittir. Bundan evvel de Resulûllah namaz kılıyordu, onun için bu ma'nayı anlatmak istiyen müfessirîn bunu « اَقِمِ الصَّلٰوةَ » gibi salâta devam et diye tefsir eylemişlerdir ki vücub nefsi salâta

devam et diye tefsir eylemişlerdir ki vücub nefsi salâta değil, devamına müteveccih olmuş olur, devam da esasen me'murün bih olduğundan bu emir bir te'kidden ıbaret kalmış bulunur ki bu da hılâfı zâhir demektir. Meğer ki bu Sûre de Mı'racta nâzil olmuş bulunsun da o zaman beş vakıt namaz farz kılınırken bu emir de verilmiş bulunsun.

2- Farzlara da nevafîle de şamil cinsi salât denilmiştir. Çokları bunu tercih eylemişlerdir. Bu ma'na da yalnız emrin nedbe hamliyle anlaşılmaz, bunun vechi şöyle

mülâhaza olunabilir: emir vücub ifade ediyorsa da burada hukmün asıl mehattı « لِرَبِّكَ » kaydi olduğu için vücubun asıl müteallakı selât ve nahrin kendileri değil de Allah için olmaları kaydidir, bu ise şöyle demek olur: gerek farz ve gerek nafile kılacağın namazları hulûsi niyyet ile Allah için kıl, mutlâka namaz cinsinden hangisi olursa olsun yalnız Allah için olarak bilhassa niyyet ile kılınması şarttır, farzdır. Yoksa namaz olmaz, kurban da böyledir. Kurban kesmek farz olmasa bile kesilince Allah için kesilmesi farz olur. Bu surette de nefsi selâtın ve nahrin vücubu mes'elesi bu ayetten başka delillere âid olmuş olur. Bu

ma'nayı tercih etmek istiyen müfessirîn de buna «

اِجْعَلْ صَلَاتَكَ وَ نَحْرَكَ لِلّٰهِ وَحْدَهُ خِلَافًا لِلْمُشْرِكِينَ وَالْمُرَائِيِّينَ

» namazını ve kurbanını yalnız Allah için yap, müşriklerin, mürâîlerin hılâfına olarak sen ancak Rabbına tahsîs et. Çünkü müşrikler putlara tapar ve putlar için kurban keserlerdi, müraîler de halka gösteriş için kılarlar. Bu ma'nanın esas i'tibariyle doğru olduğunda, ya'ni « لِرَبِّكَ » den bu ma'na anlaşıldığında şübhe yok ise de mes'ele bundan ıbaret görünmüyor. Burada kevser atıyyesine müterettib olarak Allah için namazla beraber nahrin, ve nahrile müterafık bir namazın dahi Peygambere vücubu tebâdür ediyor. Ya'ni emrin vücubu yalnız lirabbike kaydına değil, o kayd ile meşrut olarak mukayyede dahi müteveccih olmak zâhirdir, Mâunu men'edenlere tekabülü ve onu müteakib zikri de buna bir karînedir. Bu ise bütün namazların Allah için kılınması lüzumunu anlatmakla beraber bilhassa bir şükür namazı ile bir kurbanın vücubunu da ifade eder. Onun için 3- bir kısım müfessirînde demişlerdir ki bu namazdan murad bayram namazı, nahırdan muradda dahaya, ya'ni kurban Bayramında kesilen kurbanların nahridir. Bundan başka, 4- Mücahid, Ata ve Ikrimeden mervıy olduğu üzere bir kısım müfessirîn de bu namazdan murad Bayram

sabahi Müzdelifede kılınan sabah namazı, nahırdan murad da Minada kesilen kurbanlar olduğunu söylemişlerdir. Lâkin bu Sûrenin nüzulü Mekkî olduğuna göre bu iki ma'nanın tahsîsı da müşkildir. Zira Mekkede iken Bayram namazı kılındığı ma'lûm değildir. Bunun Bayram namazı olduğunu söyliyenler Medenî olmasına meyl etmişlerdir, hattâ Saıyd ibni Cübeyrden bu âyetin Hüdeybiyede nâzil olduğuna ve Resulûllahın Adhâ hutbesini iyrad edip iki rek'at namaz kıldıktan sonra kurbanları kestiğine dair bir rivayet de vardır. Ve bununla namazın kurbanı kesmeye takdimi vâcib olduğuna istidlâl edenler de olmuştur iki def'a nüzule kail olanlar da buna istinad etmek istemiştir. Bu surette kevser « إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا » mazmunu üzere Hudeybiye sulhüne bir işareti de tezammun etmiş olur. Fakat Mekkiyyetin şöhreti karşısında bu rivayetin de sıhhati tesbit edilememiştir. Mekkede iken haccın farzıyyeti dahi sâbit olmadığından dördüncü kavildeki tahsîs da cayı nazardır. Şu halde bütün bu kavillerin mecmuuna nazaran en doğrusu şu neticeye gelmek olur: burada evvelâ kevser kendisine verilen Hazreti Peygamberin hususıyyeti mevzuı bahistir. Bu âyet ile sâbit olan vücub, Peygambere mahsustur, onun havassındandır. Bunun bilhassa bir şükr-ü sürur namazı, ve münkirlere rağmen atâı rabbanîyi ızhar ile tahdîsi ni'met için halka ve bahusus muhtac olanlara fîsebîlillah bir ziyafet ve ikram olmak üzere kurban kesmek ile de müterafık bir namaz olmasına nazaran Bayram namazlarına ve

bahusus hacda bulunmıyanlar hakkında Kurban Bayramı namazına esas olan bir namaz olmak üzere daha Mekkede iken Peygameber vâcib kılınmış olması ıktiza eyler ki buna da en yakışan kuşluk namazı olmasıdır. Filvakı' Resulûllaha beş vakıt namazdan fazla olarak teheccüd ve duhâ namazlarının da yazılı namazlardan olarak vâcib olduğu ma'lûmdur. «Venhar» emriyle de bunun hacc

Sh:»6200

günleri olan nahır günleriyle daha ziyade bir alâkası bulunduğu anlaşılır. Bu suretle bunda farz namazlara devam ve hattâ nâfileye de teşvık ma'nası bulunmakla beraber şükür ve ıbadet için sade onlarla iktifa olunmaması ve hattâ yalnız cinsi salât gibi bedenî ıbadetlerle de kalınmayıp kurban kesmek suretiyle malî fedakârlıklarda dahi bulunulması ve böyle bütün ıbadetlerin «

قُلْ اِنَّ صَلَاتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهٗ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ » mazmunu üzere

münhasıren Allah için yapılması hak islâm dinînin, kevser atıyyesinin iycabı olduğuna delâlet de açıktır. Onun için Resulûllah Mekkede iken dahi bu minval üzere hareket etmiş, beş vakıt farz namazlardan maada daha diğer namazlar kılmağa müvazabet eylemiş, ezcümle vitir ve duhâ namazlarına da kendi hakkında

mektubattan olarak müvazebet kılmış, hac farz değil iken de nahır günlerinde ve onun haricinde kurbanlar da kesmiştir. Ve demek ki kurbanı keserken kuşluk veya bilhassa bir şükür namazı da kılmıştır. Sonra da Medînede ümmet için Zilhiccenin onuncu nahır günü Kurban Bayramı namaz ve kurbanı meşru' kılınmıştır. Fakat ümmet için bu namaz ve kurbanın sübut ve takriri doğrudan doğruya bu âyet ile değil, medînede Peygamberin emr-ü sünnetiyle vakı' olmuştur. Gerçi Peygambere ittibaın vücubuna binaen ona olan «venhar» emriyle ümmetin nisabe mâlik olanlarına dahi uhdiyyenin vücubuna istidlâl olunabilir ve Medînede nüzulüne kail olanlar buna zâhib olmuşlar ise de usuli fıkıhta beyan olunduğu üzere Peygamberin havassından olan fi'illerde ittibaın vücubu sâbit olmaz. Onun için burada şu hadîsi şerîf ile de o istidlâle cevab verilmiştir: «

ثَلَاثٌ كُتِبَتْ عَلَيَّ وَلَمْ تُكْتَبْ عَلَيْكُمْ الضُّحٰى وَالْأُضْحِيَّةُ وَالْوِتْرُ = üç şey benim üzerime yazıldı (ya'ni farz kılındı) sizin üzerinize yazılmadı: duha namazı, uhdiyye kurbanı, vitir namazı», demekki Peygambere farz olduğu halde ümmete farz olmıyan şeyler vardır. Buradaki «salli, venhar» emirleri de böyle demektir. Bunlar

ümmet hakkında başkaca bir emir veya nehiy bulunmadıkça olsa olsa Peygamberin sünneti olarak meşru' olur. Ta'mine delâlet eder surette zannî ba'zı delâilin iktiraniyle de şübheli delil ile sâbit Ma'nasına vâcib de olabilir. Netekim vitir bu ma'na ile vâcib veya farzı amelîdir denilir. Bayram namazı ve kurbanı da böyledir. Hidaye ve sair Fıkıh kitablarında Udhiyyeye dair şu hadîslerle de iştidlâl edilmiştir: İmam Ahmed ve İbni Mâcenin rivayetleri üzere: «

مَنْ وَجَدَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ وَلَمْ يُضَحِّ فَلَا يَقْرَبَنَّ مُصَلَّانَا = maldan bir vus'at bulub da Udhiyye kurbanı kesmiyen bizim namazgâhımıza yaklaşmasın. Bir de şu emri nebevî vardır: « ضَحُّوا فَاِنَّهُ سُنَّةُ اَبِيكُمْ اِبْرَاهِيمَ = Udhiyye kurbanı kesiniz çünkü o babanız İbrahim aleyhisselâmın sünnetidir. Tirmizîde: Udhiyye vâcibmidir? Diye bir adam İbni Ömer radıyallahü anhümadan sordu, müşarünileyh «

ضَحَّى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَالْمُسْلِمُونَ = Resulûllah sallâllahü aleyhi vesellem, Udhiyye kurbanı kesti müslimanlar da kesti» dedi adam yine suâlini tekrar etti, o da «anlamıyormusun

ضَحَّى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَالْمُسْلِمُونَ» dedi.

Tirmizî derki bu hadîs hasendir sahihtir, elyevm ehli ilm ındinde amel bunun üzerinedir: Udhiyye vâcib değil (ya'ni farz değil) lâkin Resulûllahın sünnetlerinden bir sünnettir. Yine Tirmizîde İbni Ömerden:

«Resulûllah Medînede on sene ikamet etti hep Udhiyye kurbanı yapıyordu». Berâ' ibni âzibden: Resulûllah sallallâhü aleyhi vesellem bir nahır günü bize hutbede buyurduki: hiç biriniz namaz kılıncıya kadar zebh etmesin. Bunun üzerine dayım kalktı, Yaresulallah! Bugün et günü, bunda mekruh varmı ben ehlimi ve hânemin ehlini ve komşularımı ıt'am için kurbanımı acele kesmiştim? Dedi. Öyle ise bir daha kes buyurdu, Yaresulallah! Yanımda bir anakı leben (bir süt oğlağı) var, iki et koyunundan daha hayırlıdır onu keseyimmi? Dedi. Evet, o senin iki nesîkenin (ya'ni iki kurbanının) hayırlısıdır, senden sonra bir ceze'a (çebîş)

Sh:»6202

dahi kifayet etmez, buyurdu. Bu babda câbirden ve Cündebden ve Enesten ve Uveymir ibni eş'arden ve İbni Ömerden ve ebî zeydi ensarîden dahi rivayetler vardır, bu hadîs, hasenden sahihtir, ekser ehli ilm ındindе amel bunun üzerinedir: Mısırda, ya'ni Cum'a ve Bayram namazları kılınan kasabada İmam, Bayram namazını kılıncıya kadar kurban kesilmemelidir. Ba'zı ehli ılim de Bayram namazı kılınmıyan köy ehalisi için Fecrin tulûunda kesmeğe ruhsat olduğunu söylemiştirki İbni mübârekin kavlidir, ve bütün ehli ılim keçinin cezeı. (Bir yaşını doldurmıyan çebişi) kifayet etmez, fakat koyunun cevei kifayet eder demişlerdir, ve

koyunun cezei (toklu) altı yedi ayda olabilir. Bunlar gösteriyor ki kurban Bayramı namazından sonra kurban kesmek Resulûllahın fi'il ve emriyle sâbit olmuştur, ona farz olmakla beraber ümmeti için farz kılınmamış, onun terk etmediği ve Bayram namazından evvel kesilmesini kâfi görmediği bir sünneti olarak tekarrür etmiştir. Böyle bir sünnet ise dînde şeâirden olarak tarikatı meslûke olmuş ma'nasına bir sünnettir, ki farza yakındır. Bu gibilere kat'î farz ma'nasına vacib vâ'id şübhesi bulunduğu takdirde Hanefî fıkhinde ma'lûm olduğu üzere şübheli delîl ile sâbit ma'nasına vâcib de ıtlâk olunurki şibhi farz demektir. Onun için imamı A'zamdan zâhiri rivayette vâcibdir. Diğerlerinin vâcib değil, demeleri ise farz değil ma'nasınadır. Bununla beraber vâcib veya sünnet olan kurbanlar udhiyyeye mahsus da değildir, nüzur, hac, nüsük ve şe'âirinden olan kurbanların bir kısmı vâcib olduğu gibi hac ve nezir haricinde şükür ve tesadduk için akîka ve saire gibi sünnet ve mendub olarak tetavvu' ve nevafil kabîlinden de kurbanlar kesilir, ki tafsîli Fıkıh kitablarında aranmalıdır.

Burada «venhar» emrinin esas ma'nasına gelelim: Bu belliki nahırden muştaktır, nahır kelimesi de isim ve masdar

olarak kullanılır. İsim olan nahr: göğsün boyun tarafına gelen boğaz çukuruna doğru gerdanlık yerine denir. Masdar olan nahr ise; Râgıb vesair ehli lügatin beyanına göre aslında nahre isabet ettirmek, ya'ni vurmak veya dokunmak veya buğaz çukuruna bıçak sokmak suretiyle nahre rastlamak demektir, deve ibtida oradan kesildiği için onda galib olmuştur, bundan mutlâka zebh etmek, bugazlamak ma'nasına da kullanılmıştır. İntihar da bunda me'huzdur. Sûrei mâidede geçtiği üzere ma'lûmki zebh, lebbe denilen çene altından kesmekle de olur. «Venhar» emri de bu masdar olan nahırdendir. Zâhir olan da bugazlamak ma'nasına nahirdendir. Nahr ve zebh, mutlâka kurban için olmak lâzım gelmeyip mücerred etini yemek veya satmak için de olabilirse de Zilhiccenin onuncu günü olan kurban Bayramının üç gününe de kurban kesmek ma'nasına nahr günleri denilmek mütearef bulunduğu gibi burada sevkı kelâm şükür ve ibadet ma'nası üzerinde olduğu için de kurban ma'nası zâhirdir. Bundan dolayı namaz kıl kurban kes de kurban Bayramı yap ma'nasına da olabilir. Fakat «venhar» emrinin mef'ulü zikr edilmemiş, neyin kurban edileceği ta'yin olunmamıştır. Bu cihet, mücmeldir. Bu şöyle demek olabilir: nahr denilen ibadeti de yap, yâhud Rabbına kurban için bugazlanmak şanından olanları bugazla. Yâhud nahr Bayramı yap, bunun hepsi de Allah için kurban kesmek ma'nasına nahr fi'linde hulâsa edilir. Demekki bunda mefulün cinsini ta'yin maksud olmıyarak, yâhud ta'mime işaret olunarak Allah için hayır olmak üzere bugazlanmak şanından olan

ehemmiyyeti hâiz herhangi bir kurbana irakai dem ile nefsi fi'lin iykaı matlûbdur. Arabın urfünde nahır deve kesmekte galib olduğu ve Sûrei hacta « وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ » âyetindede büdün zikr olunduğu cihetle ekser müfessirîn burada nahrın bugazlamak

Sh:»6204

ma'nasına olduğunu göstermek için « وَانْحَرِ الْبُدْنَ » diye takdir ve tefsir eylemişlerdir. Maksad deveye hasır değil en ma'rufiyle en büyüğüne işaret olarak bedeneleri, deve gibi iri gövdeli, ehemmiyyetli kurbanlıkları kes demek olduğunu anlatmaktır. Ebu hayvan Bahirde derki «nahrden murad hediy, nüsük, dahayâ nahridir, cümhûr böyle demiştir. O vakıt cihad yoktu, onun için selât ve nahr bu ikisiyle emr olunmuştur اهـ. Âlûsî de ekseriyyetin dahâyâ nahri murad olması üzerinde olduğunu söylemiştir. Hepsinin de maksadı nahrın kurban kesmek ma'nasına olduğunu anlatmaktır. Yoksa murad yalnız deve

kesmekten ibaret olduğunu söylemek değildir. Usuli fıkıh ta'birince söyliyecek olursak nahr bugazlamak ma'nasında zâhirdir, Fakat mef'uli hakkında mücmeldir. Ne gibi hayvanların bu kurban için kesilebileceği diğer delillerle beyana muhtacdır. Sûrei en'âmda « ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍ » buyurulan koyun, keçi, deve, sığır, erkek ve dişi en'âmın sekizinin de büyüklerinden bayram kurbanı kesilebileceği Fıkıhta tafsîl olunduğu üzere sünneti nebeviyye ile beyan olunmuştur. Nahır devede daha ma'ruf olmakla beraber diğerlerinin de nahır şanındandır. Bu itibar ile nahr, zebh ma'nasına olmakla beraber kurbanın büyüklüğüne, ve binaenaleyh gövdeli, kıymetli a'lâ cinsinden ekmel suretle kesilmesine i'tina, bir de hacc ve kurban Bayramı gününün adı olmak münasebetiyle nahr gününe işaret için devede galib olan nahr lâfziyle ifade olunmuş demek olur. Ganem hakkında « لُحُومُهَا شِفَاءٌ » hadîsi delâletiyle

Sh:»6205

koyun eti daha şifalı olduğu için daha eyidir, kemmiyyetçe değilse de keyfiyyetçe a'lâsıdır, ve kurbanın en esaslı, en umumî nisabıdır. « خَيْرُ الْاُضْحِيَةِ الْكَبْشُ = uhdiyyenin en hayırlısı koçtur» diye bir hadîs de vardır. Hadîs ve fıkıh kitablarında mezkûr olduğu üzere Resulûllahın uhdiyyesinde boynuzlu

güzel iki koçu « بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ » diyerek ve ayağını boyunlarına koyarak kendi eliyle kestiği meşhurdur: «

ضَحّٰى رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِكَبْشَيْنِ اَمْلَحَيْنِ اَقْرَنَيْنِ ذَبَحَهُمَا بِيَدِهِ وَ سَمّٰى وَ كَبَّرَ وَ وَضَعَ رِجْلَهُ عَلٰى صَفَاحِهِمَا » Câbir radıyallahü anhten rivayet edildiği üzere de demiştir ki: Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem ile beraber musallâda edhâ namazında hâzır bulundum, hutbesini bitirince minberden indi, bir koça vardı Resulullah onu «

= بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ هٰذَا عَنّٰى وَ عَمَّنْ لَمْ يُضَحِّ مِنْ اُمَّتِى

Bismillâhi vallahü ekber bu benden ve ümmetimin kurban kesemiyenlerinden» diyerek kendi eliyle zebh etti اهـ. Deve ve sığır cinsi bedenelerin yedi kişiye kurban olabileceği de beyan buyurulmuştur, Bir kişi keserse elbette daha büyük hayır ve sevab olur, ancak bunların da yavruları kifayet etmez. Hac ve udhiyye kurbanlarından maada gerek nezir ya'ni adak ve gerek adamadan sırf tetavvu' olarak tesadduk ve şükr için kesilecek sair kurbanlar ise eti yenir her hayvandan ve her zaman kesilebilir. Binaenaleyh mutlak kurban deve nahrine munhasır olmadığı gibi udhiyye ve hacca aid nüsük ve keffarat kurbanları dahi deveye mahsus olmadığından venhar emri de deveye mahsus değil, nahr günü ta'birinde olduğu gibi kurban zebh etmek ma'nasına olmak muvafıktır, bunu «nahri büdün» ile tefsir edenlerin umradı da develere tahsıys için

değil, boğazlamak ma'nasını anlatmak ve kurbanların bedenlilerine i'tinayı iş'ar etmek için olduğundan dolayı Ebu hayyan ve Âlûsî de cumhurun ve ekseriyyetin kavlini o vechile hulâsa etmişlerdir. Ancak Âlûsînin beyanında udhiyyeye basır, zâhirdir. « ثَلَاثٌ كُتِبَتْ عَلَيَّ الخ » hadîsine muvafık olan da budur.

Sh:»6206

Cumhur kavlinin hılâfına gelince: İbni Ebi Hâtimin rivayetine göre Ebül'ahvas «venhar» emrinin göğsünü Kıbleye tekabül ettir ma'nâsına istıkbali Kıble ile emr olunduğunu söylemiştir. Ferrâ da buna zâhib olmuş ve te'vilinde şöyle demiştir: « مَنَازِلُهُمْ تَتَنَاحَرُ = menzilleri tenâhur eder» ta'birinde olduğu vechile karşı karşıya tekabül ma'nasına gelir, Şu beyt de bu ma'nâdendır:

اباحكم هل انت عم مجالد و سيد اهل الابطح المتناحر

El'ebtahıl'mütenâhır, göğüs göğüse karşılıklı dere demektir. Bu ma'nadan nahr, Kıbleye istıkbal

ma'nasını ifade edebilir اهـ. Filvaki' tenâhur lügatte intihar etmek ve bugazlaşmak ma'nasına geldiği gibi göğse isabet ettirmek, göğüs göğse karşılaşmak ma'nasından mecaz olarak evlerin ve dere kenarlarının karşılaşması gibi mutlâka tekabül ma'nasına da gelebilir ise de ma'ruf olan ma'nayı bırakıp da mecaz üstüne mecaz olarak Kıbleye istikbal ma'nasını anlamağa kalkışmak doğru olmaz, nahrin de tenâhur ma'nasına geldiği kabul edilecek olunca bundan göğüs göğse cihadı, mücahedeyi anlamak daha ziyade yakışırdı, nüzulün Medenî olduğunu söyliyenlere göre bunda bir işkâl olmıyacağı gibi Mekkede de ileriye aid bir emr olabilirdi. Mutlak emir, fevri iycab etmiyeceği gibi kurban hakkında da geçtiği vechile vâv da terâhîye mani' olmazdı.

Bundan başka İbni ebî hâtim ve Hâkim ve İbni merdûye ve Sünende, beyhekî Hazreti Ali kerremallahü vechehuden şöyle bir rivayette bulunmuşlardır: demiş ki bu « اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۟ » Sûresi nâzil olduğunda Resulullah «Rabbımın bana emr ettiği bu nahîre (ya'ni buğazlanacak) nedir? Diye Cibrîl alehisselâma sordu, o, dedi: nahîre değil, lâkin namaz için tahrîme yaptığında tekbir alırken ve rüku'

ederken ellerini kaldırmanı sana emrediyor. Çünkü o bizim salâtımız ve yedi Semadaki Melâikenin salâtıdır, ve her şey'in bir ziyneti vardır, namazın ziyneti de her tekbirde iki elini kaldırmaktır اهـ. Lâkin Süyutî bunun senedine zaıyf demiş, İbni kesîr bu hadîs cidden münkerdir demiş. İbni cevzî de Mevzuatta saymıştır. İbni cerîr bir de Ebu Ca'fer Hazretlerinden iftitah tekbirinde el kaldırmak demiş olduğunu nakl eylemiş, Buharî, tarihinde ve Dârekutnî İfradda yine Hazreti Aliden namazda sağ elini sol bileğinin üzerine koy da sonra ikisini göğsüne koy demiş olduğunu tahric etmişler, Ebüşşeyh ve Sünende beyhekî Enesten merfuan ve ba'zıları İbni Abbastan da böyle rivayet eylemişler ise de bunların da sıhhatı sâbit olamamıştır, Süyutî Hazreti Aliden ikinci hadîsi İbni Ebî hâtimin ve Hâkimin lâbe'se bih olan bir senedle tahric eylediklerini söylemiş, Dahhâk ile Süleymanı teymî de namazdan sonra duâda ellerini göğsüne kaldır demiş oldukları da nakl edilmiştir. Bunlar kurban kesmeğe iktidarı olmıyanlar hakkında veya namazın adâbına müteallık ba'zı rivayetler olabilirse de nahrin ma'lûm ve meşhur olan kurban kesmek ma'nasını bırakıp âyeti bunlarla te'vile kalkışmak ve bu suretle «venhar» emrini de «salli» emrine idhal eylemeğe çalışmak aslâ doğru olmaz, bunların hepsi nihayet namaza aid şeylerdir. Sade bununla Sûre namaz kılmayanlara ve müra'îlik edenlere mukabil ıhlâs ile namaz fazîletini emretmiş olursada mâunu men'etmelerine mukabil Allah için halka muavenet olan bir hayır ve kerem fadl-ü fazîletini ihtiva etmiş

olmaz, bu da kevser atiyyesine mazheriyyet şerefinin şükrü esasiyle mütenasib olmaz. Nahrin kurban kesmekte ma'ruf olduğu ve Kur'ânın üslûbunda namaz emirlerinden sonra ekseriya zekât ve infak emirleri ve âyetleri zikroluna geldiği ve müşriklerin duâlarını ve

Sh:»6208

kurbanlarını putlar ve tagutlar namına yaptıkları da mülâhaza edilince bu emrin onlar hılâfına namazdan mâada Allah için kurban keserek zekâttan dahi fazla bir fedakârlıkla kıymetli mallara kıyıp ıbadullaha hayır ve muavenette bulunmak kevser atıyyesine şükretmek üzere bedenen ve malen ıbadet ve hayr ile iştigali emretmiş olması en açık ve en esaslı ma'na olduğunda tereddüd edilmez. Bu esas tesbit edildikten sonra bundan mümkin ve muhtemil olabilen diğer bir takım işaretler daha anlamakta ise zevk ve ırfan için hacr yoktur. Bu vecihle işbu « فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ » âyeti Sûrei en'amın âhirindeki « قُلْ اِنَّ صَلَاتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذٰلِكَ اُمِرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ » âyetindeki emri, ve vedduha Sûresinin âhirindeki « وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ » emrinin kevser atıyyesine şükrane olmak üzere fi'lî bir iyzahını ifade eder. Bundan dolayı biz de mealde kurban kesmek ta'biriyle

ifadeyi bugazla demekten daha muvafık bulduk. Ki tefsirinin hasılı şu olur: sana o kevseri verdiğimizden dolayı haydı sen rabbının atasına hem kalben, hem lisanen, hem bütün cevarihinle bedenen ve mâlen her vechile şükr etmek üzere Rabbın için ıhlâs ile namaz kıl, namaz kılmakla beraber kurban da kes, ona böyle tevhid ve ıhlâs ile fedâkârâne ıbadet, ubudiyyet ve çok hayır işliyerek tahdîsi ni'met et, Rabbının sana olan atası kesilmek ihtimali yoktur 3. ﴿اِنَّ شَانِئَكَ﴾ doğrusu senin şâniin -sa'na şeneâtı olan: buğz, kin tutan: hınç besliyen herkim olursa olsun ﴿هُوَ الْاَبْتَرُ﴾ odur ancak ebter- güdük, ardı arkası kesilecek, nesl ü nesebi, iyi adı, sanı kalmıyacak odur, sen değilsin ya Muhammed! Senin ardınca gelecek hayırlı zürriyyetin de, evlâdın gibi Etba' ve Ensarın sevgili ümmetin de çoğalacak, dînin, kitabın, güzel adın, sanın feyz-u fadlın bâkı kalacak, Âhırette de beyana

Sh:»6209

sığmaz, kesilmez tükenmez ecre ireceksin, böyle kevsere hayri kesîre buğz edenin, onu sevmiyenin hayırsız kalacağında ise şübhe yoktur. -

ŞÂNİ', işaret ettiğimiz vechile « «وَلَايَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوا

âyetinde geçtiği üzere buğz-u adâvet etmek kin tutmak ma'nasına şeneândan ismi fâil olarak mubğız, buğz eden demektir. Anlaşılıyorki murad buğz edip geçmiş olan değil, buğzunda devam ve ısrar edendir. Ya'ni zaman ve hudûs ma'nası değil, devam ve sübût ma'nası maksuddur. Onun için izafeti, lâfzıyye değil, ma'neviyyedir. Binaenaleyh bilahare tevbe edip iymana gelenler bu hukümden haric kalır. Ebter, uyubdan olduğu için ef'ali tafdîl değil, sıfatı müşebbehedir. Müennesi betra gelir, kesiklik ma'nasına betirden müştaktır; Binaenaleyh esas mefhumu kesik demek ise de urfte kuyruk kesilmesinde şâyi' olmuştur, onun için kuyruğu kesik hayvana ebter denildiği gibi kuyruğu kesik küçük ayın gibi yazılan hemze elife « ء » aynı betra' ta'bir olunur, ki türkçe de müzekkerine de müennesine de güdük denilir. Kuyruk arkada olmak hasebiyle sonunda arkası olmıyan, ya'ni zürriyyeti olmıyan, kendinden sonra eseri kalmıyan kimselere veya sonu gelmiyen, sonunda hayır olmıyan işe de istiare suretiyle ebter denilmiştir. « كُلُّ اَمْرٍ ذِى بَالٍ لَمْ يُبْدَاْ فِيهِ بِبِسْمِ اللّٰهِ فَهُوَ اَبْتَرُ = ehemmiyyetli olan her hangi bir iş Allahın ismiyle başlanmazsa o iş ebterdir» hadîsinde ebter, sonu gelmez, sonunda hayrı olmaz, nâkıs, güdük kalır demektir. Çünkü « كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ » dir. Daha sonra, ebter, hakîr-ü zelîl ma'nasına da gelir. Burada « هُوَ » gerek zamiri fasıl ve gerek mübteda olsun «el'ebter» müsnedi ma'rife olduğu için cümle, kasr ifade ettiğinden dolayı ebterlik mefhumunu Peygamberden külliyyen nefy ile ona buğz edene hasr ettiği cihetle ebter kelimesinden anlaşılması

muhtemil olabilen ma'naların, noksanların Sh:»6210

hepsini sahib kevser olan Resulullahdan nefy ile ona her bugz edene isbat etmek suretiyle sebebi nüzulde zikr olunduğu üzere ebter diyen şahsın muhakkak ebterliğini haber vermiş olmakla başka zürriyyetsizlik ma'nâsı olmak üzere muhtemil olan her ma'nâ bu kasırda dahıl olmak lâzım gelir ki bu şöyle demek olur. Ya Muhammed! Sana kesilmek ihtimali olmıyan kevser verilmiş olduğu için sende hiç bir vechile, hiç bir ma'nâ ile ebterlik, güdüklük ihtimali yoktur, sana oğlunun vefatından dolayı ebter diyerek buğz-u sebb edenin kendisi her ma'nasiyle ebterdir, çünkü sana öyle buğz edenlerin hepsi hakîkatte mutlâka ebterdir. Onlar da mutlak ebterlik ma'nası vardır. İşte yukarıda beyan olunan tefsîrin şumülü kasrın bu mazmunundan müstefaddır. Bu suretle bunda bir taraftan kevserin kesilmek ihtimali olmıyan bir hayrı kesîr olduğu tasrih edilmiş bulunuyor, bir taraftan da onun sahibine bugz edenlerin umumiyyetle ebterliği kübrâ makamında bir ıllet ve delil suretinde haber verilmekle ebter diyen kâfirin ebterliğini de bilhassa haber vermiş bulunuyor ki buna ılmi bedî'de mezhebi kelâmî ta'bir olunur. Bundan dolayı ba'zıları bunun A's ibni Vâil, veya Ebu Cehil veya Kureyşten bir cemaat veya Kâ'b ibni Eşref, her hangisi ise sebebi nüzul olan ma'hud şahsa veya eşhasa mahsus olduğuna zâhib olmuşlarsa da muştakk üzere huküm, muştakkun minhin ılliyyetini ifade edeceğinden şâni' vasfiyle ifadesi zâhiren amm olduğunu iş'ar eyler. Fil'vakı'

Resulullaha bugz etmiş olanlar hep ebter olmuşlardır. Ya maddeten nesl-ü nesebî veya ma'nen hayr-u zikri kesilmiş, nihayet hakîr-ü zelîl olarak bednâm olup gitmişlerdir. Zürriyyeti, eseri bulunanların da evlâdlarından, eserlerinden hayr-u intifa'ları kalmamıştır. Çünkü onların neslinden salâh ile islâma girmiş olanlardan kâfir atalarının duâ ve istiğfar ve sair suretle intifa'ları kesilmiş,

Sh:»6211

aralarında ısmet münkati' olmuşlar. Bu evlâdlar hep Peygamberin ümmet ve etbaı, ma'nevî evlâdı olmuşlar «

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوٓا اُولِى قُرْبٰى

» hukmüne tabi kalmışlardır. Salâhı, iymanı olmıyanların ise zaten hayrı yoktur, onlar hayrül'halef olmazlar. Duâ bile etseler «

وَمَا دُعَآءُ الْكَافِرِينَ اِلَّا فِى ضَلَالٍ

» hukmünce hep dalâl içinde boşa gider, ölümlerinden sonra eserlerinin de indallâh, Âhıret için kendilerine hiç bir hayr-u fâidesi olmaz, o azîm azâbdan kurtarmaz. «

﴿اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا

صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾. ﴿لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَاهُمْ يُنْظَرُونَ﴾ » dur. Bununla beraber şundan da gaflet edilmemek lâzım gelir ki Peygambere şeneân ile bugz-u adavet; ona iyman etmemekten ıbaret olan küfürden ehass, daha şiddetli bir küfürdür, bunun fi'len izharı ona fi'len harb i'lânı olacağı gibi kavlen izharı da o ma'nâda olarak sebb-ü şetm olur. Bunun ise Hak şerinde istihkakı harb ve katildir. Peygambere sırf dînînden dolayı adavet ederek ebter, veya «münbetir sanevber = kesik çam» diye bugz-u şematet izhar eden şânii de ona öyle sebb ile küfr etmiş olduğundan «venhar» emrinden sonra tahkık ile beraber ılliyyet de ifade eden « ان » ile ta'lil siyakında « اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ » buyurulmasında ona öyle sebb edenlerin önünde olmazsa sonunda kesilmeğe müstehıkk olduklarına işaret ve hattâ sonlarında bir hayırları kalmayıp büsbütün bednâm olacaklarını ıhtar, Resulullahın ise onların zıddına olarak hayr-u feyzının, ve âsâr-u fadlının kesilmiyeceğini ıhbar vardır, bundan dolayı Resulullahın keder etmeyip de rabbinin atasına şükr etmek üzere ıbadet ve ubudiyyet ile iştigal ederek namaz kılıp kurban kesmesi ve böyle hayr için fedakârlıkla tahdîsi ni'met eylemesi emr olunmuştur. Ona ebter diyen buğuzcu onun erkek evlâdının vefatını behâne etmiş olduğundan dolayı burada Peygamberin zürriyyetinin de kesilmiyeceği ilk evvel anlaşılması lâzım gelen bir ma'na olduğu için bundan kız evlâdı ve onların evlâdı ve evlâdının evlâdı

da

müteselsilen evlâddan, a'kabdan, zürriyyetten olduğuna istidlâl edilmiştir, bu da doğrudur. Bununla beraber Resulullahın muteaddid erkek evlâdı da olmuş iken bunların muammer olmayıp da onun zürriyyetinin yalnız kız evlâdlarından tekessür etmiş olmasının da elbet bir ma'nası ve hikmeti olmak lâzım gelir. Bu da Hatemünnebiyyîn olması ile iyzah edilmiştir. Onun ruhanî kuvveti gibi cismanî kuvvetinin de feyz-ü kemali tebeyyün ettirilmek üzere kendisine hem oğul hem kız zürriyyetler de verilmiş, fakat şerefi nübüvvet kendisiyle hatm edildiği ve binaenaleyh, onun dîni, kitabı Kıyamete kadar bâkı olup kendisinden sonra Peygamber ba's olunmıyacağı cihetle oğullarının bekaları halinde nübüvvete mazhar edilmeleri bu hikmete muvafık olmıyacağı gibi nübüvvetsiz olarak bekaları da tam ma'nasiyle hayrül'halef olmalarına mani' ve şânlarına nakîsa olacağından onların ma'sum olarak vefatları hem kendi haklarında hem de şânı risalet hakkında daha hayırlı, daha kudsî olmuştur. Bundan başka bı'setinin umumiyyeti, dîninin intişarı ve ümmetinin tekessürü noktai nazarından bunun ümmet hakkında dahi hayr olduğunda ve bu suretle de Resulullahın ümmetine üsve olması kendisinin ecr-ü feyzını daha yükseltmiş bulunduğunda da tereddüde mahal yoktur. Zira oğullarının kendisinden sonra bekaları takdirinde nübüvvete mazher edilmeyince hiç

olmazsa İmamet velâyetine vâris kılınmaları yakışırdı, bu ise İmamet velâyetini ehliyyetten ziyade neseb verasetine hasretmek olacağından bu inhisar da bı'seti Muhammediyyenin umumiyyetine « لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّه » hikmetiyle gönderilen hüdâ ve Hak dîninin gayesine « ﴿اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْ﴾. ﴿اَنْ تُؤَدُّوا الْاَمَانَاتِ اِلٰى اَهْلِهَا﴾. ﴿هُوَ الَّذِى جَعَلَكُمْ خَلَآئِفَ فِى الْاَرْضِ﴾. ﴿فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾. ﴿لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا﴾. ﴿فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا﴾ » gibi fadl-ü fazîlet esaslariyle bütün âlemde zuhur ve intişarı hikmetlerine münafî bulunurdu. Bu inhisar maksud olmayınca da bu yüzden ümmet için fitneye bir sebebi zâhirî olurdu.

Sh:»6213

Kadınlar da ise nübüvvet ve İmamet kazıyyesi esasen varid olmadığı için kızları hakkında bu mahzurları varid olmaz. Bu vechile Resulullahın zurrıyyetini kız evlâdından tefeyyuz ettirilip de erkek evlâdının muammer olmamasının zâhir olan ma'kul hikmet ve ma'nası bu iki sebebde hulâsa edilebilir: kendisinden sonra Nübüvvet olmaması, İmamet ve velâyetin de veraseti nesebiyyeye hasr edilmemesi. Yoksa

câhiliyyenin zann ettiği gibi oğulların vefatiyle zürriyyetin büsbütün münkati' olacağı ve kız evlâdının evlâdı evlâd ve zürriyyetinden ma'dud olmıyacağı için değildir. Ve belliki bu son âyet gaybe ta'alluk eden ıhbarı da müştemildir.

İşte şânı Muhammedîyi kevserle anlatan ve ezher cihet şükr-ü mahmidetle namaz kılıp kurban keserek Bayram yapılmağa lâyık tebşiratı ihtiva eden bu Sûrei celile vecâzetiyle beraber böyle birçok letaif ve hikmeti müştemildir. Râzî tefsirinde bunun «vedduha» dan beri gelen Sûrelere olan münasebatiyle daha birçok işarat ve letaifini pek güzel beyan ve tafsîl eylemiş ve ezcümle demiştirki: bu Sûrenin letaifinden biri de şudur: Allah yoluna giden sâlikler için üç derece vardır. En yükseği: bütün kalbleri ve ruhları ile Allah tealânın narı celâline müstağrak olmalarıdır. İkincisi, bedenen de tâat ve ibadat ile meşgul olmalarıdır. Üçüncüsü, nefsi lezzatı mahsûse ve şehevatı âcileye dökülmekten men' etmek makamında olmalarıdır. İşte « اِنَّآ اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۟ » evvelki makama işarettirki o da ruhı kudsînin sair ervahı beşeriyyeden gerek kemmiyyet ve gerek keyfiyyetçe temeyyüz etmiş olmasıdır, kemmiyyetçe temeyyüzü: çünkü mukaddimatı ekserdir, keyfiyyetçe temeyyüzü de o mukaddimattan neticelere intikalde sair ruhlardan çok daha seri' olmasıdır. « فَصَلِّ لِرَبِّكَ » İkinci mertebeye işaret « وَانْحَرْ ۟ » da üçüncü mertebeye işarettir, çünkü nefsi pîşîn lezzetlerinden men'etmek nahır ve zebh mecraasına cârîdir. Sonra da

« اِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ »,

Sh:»6214

buyurulmuştur; bunun ma'nası da şudur: seni şu mahsûsât ile şehevâtı âcileye da'vet eyliyen nefis yokmu o

fânîdir, bâkıyâtı salihat ise Rabbın ındinde daha hayırlıdır «

« وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ اَمَلًا » o ise

ebediyyen bâkı olan ruhanî saadetler, Rabbanî ma'rifetlerdir اهـ.

Bu Sûrenin mutezammin olduğu emirlerin en mühim ciheti « لِرَبِّكَ » kaydinin ifade ettiği tevhid ve

ıhlâs olduğu için, bunu ayrıca sarahatle i'lân ve tevzîh siyakında « قُلْ يَآ اَيُّهَا الْكَافِرُونَ »

Sûresi ta'kıyb etmiştir.